

İZMİR İKTİSAT KONGRESİ

İZMIR ECONOMICS CONGRESS

Dr. Mehmet KAYIRAN¹

Selami SAYGIN²

Özet

Mondros Mütarekesi ile Osmanlı Devleti fiilen tasfiye edildi. Ardından onun topraklarının paylaşılmasında ciddi sorunlar yaşandı. İtilaf Devletleri daha çok Yunanistan ve Ermenistan eliyle bu paylaşımı yapmak istemişlerdi; ancak başarılı olamadılar. Doğu ve Batı Cephelerinde yapılan savaşlardan sonra Lozan Görüşmeleri başladı.

Görüşmelerde Türkiye'nin yeni sınırlarını tanımalarına karşılık eskiden beri sahip oldukları kapitülasyonları da devam ettirmek istediler. Kapitülasyonları, doğrudan siyasi bağımsızlığa engel sayan Türk tarafı ise ısrarla onların kaldırılmasını talep etmiştir. Bu yüzden Lozan Görüşmelerinde siyasi sınırlar kadar, kapitülasyonlar da şiddetli tartışma konusu olmuştur.

O dönemde toplanan İzmir İktisat Kongresi kararları ise Türkiye'nin siyasi ve ekonomik tercihlerini ortaya koymuştur. Türkiye'de sosyalist bir ekonomik model benimsenmemiş; kişisel mülkiyet hakkı kaldırılmamıştır. Kapitülasyonlar kaldırılmış sayılmış ama yabancı sermayenin Türkiye'nin kanunlarına saygılı bir şekilde faaliyette bulunması kararlaştırılmıştır. "Milli İktisat" diye bilinen bu kararlara göre, eskiden kapitülasyon adıyla yabancı sermaye sahiplerinin ve azınlıkların yürüttüğü ekonomi yerine, daha çok yerli sermaye sahipleri eliyle liberal bir ekonomi modeli benimsenmiştir.

Anahtar Kelimeler; Mondros Mütarekesi, Lozan Görüşmeleri, Kapitülasyonlar, Milli İktisat, İzmir İktisat Kongresi

Summary

Ottoman Empire were virtually liquidated with Armistice of Mondros. Later there were serious problems about sharing the land. Entente States more wanted to do the sharing via Greece and Armenia. But they did not succeed. After the battles in eastern and western fronts, Negotiation of Lausanne started.

In the negotiations they wanted to keep the capitulations they had before for recognizing Turkey's new borders. The Turkish side, which regarded the capitulations as an obstacle to direct political independence, insisted on the abolition of capitulations. Therefore, the

¹ Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Tarih Bölümü Dr. Öğretim Üyesi.

² Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Öğrencisi.

capitulations as well as the political borders in the Lausanne negotiations was the subject of fierce debate.

The conclusions of Izmir Economy Congress gathered at that time put forth Turkey's political and economical preferences. A socialist economic model has not been adopted in Turkey. Personal property rights have not been lifted. Capitulations were deemed to have been removed, but it was decided that the foreign capital operate by respecting the the Turkish laws. According to these decisions, it is known as the National Economy that instead of the economy carried out by foreign capital owners and minorities in the name of capitulation, a more liberal economic model was adopted by the hands of the native capitalists.

Keywords: Armistice of Mondros, Negotiation of Lozan, Capitulations, National Economy, İzmir Economic Congress

Giriş

Birinci Türkiye İktisat Kongresi 17 Şubat 1923'te İzmir'de yapıldı. Özel sektör öncelikli bir ekonomik modelin uygulanması kararı alındı. Ancak yeterli sermayenin olmayışı yetişmiş, kalifiye insanların yokluğu ya da azlığı kongrede alınan kararları aslında fiilen işlevsiz hale getirmişti. 1929'da başlayıp kısa sürede Türkiye'yi de etkileyen "Dünya Ekonomik Krizi" ise kongrede alınan kararları uygulamadan kaldırmış; devletçi, planlamacı bir ekonomik modelin benimsenmesine yol açmıştı.

Korkut Boratav'a göre, Milli Mücadelenin sonunda Türkiye'nin karşı karşıya bulunduğu şartları 1923'ten itibaren takip edilecek iktisat politikasının objektif çerçevesini ve sınırlarını belirlemiştir. Kurtuluş Savaşı emperyalist saldırıya karşı verilen bir mücadele idi. Bu mücadele boyunca ülkedeki gayrimüslim azınlıklar aynı safta yer almışlar; Rum, Levanten ve Ermeni sermaye çevrelerinin işbirliği iyice ortaya çıkmıştı. Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküş ve iflasında uluslar arası mali sermayenin ve onların ülkedeki ortaklarının oynadıkları rol Mustafa Kemal ve arkadaşlarınca iyi biliniyordu. Bu bilinç, Milli Mücadele kadrosunun ekonomik bağımsızlık, dış ekonomik ilişkiler ve yabancı sermaye konularındaki tavırlarını belirleyen ana etken olmuştur.³

İzmir'de ikinci defa Kenan Evren'in darbe hükümeti döneminde 1981'de Türkiye İktisat Kongresi toplanmıştır. İkinci kongre askeri müdahale, yönetim zamanına tekabül ettiğinden dolayı içerik olarak akademik bir takım tartışmaların yapılması ile sınırlı kalmıştır.

³ Korkut Boratav, 100 Soruda Türkiye'de Devletçilik, İstanbul 1994, s.19.

Üstelik kısa bir süre önce, 24 Ocak 1980’de alınmış olan “Ekonomi Kararlarından” da hiçbir şekilde vazgeçilmeyecek olduğunun askeri yönetim tarafından ilan edilmesi ikinci iktisat kongresinin de alanını daraltmıştır.

Üçüncü İktisat Kongresi de yine İzmir’de 1992’de yapılmıştır. Türkiye’nin serbest ticaret kurallarını iyice benimsediği, serbest piyasa ekonomisi diye bilinen uygulamayı tercih ettiği bir dönemde yapılmıştı. Üçüncü iktisat kongresi de aslında Türkiye ekonomisinin sorunlarının genel bir analizi ile ve ekonomik bildirimlerle sınırlı kalmıştır.

Türkiye İktisat Kongresi ya da İzmir İktisat Kongresi olarak bilinen kongre ilk olarak 17 Şubat 1923’te İzmir’de toplanmıştı. Dönemin siyasi şartları içinden kongreye bakıldığında; Lozan Görüşmeleri halen devam etmekteydi. Türkiye yönetiminin SSCB tipinde olacağı ya da Avrupa yerine SSCB blokunda Türkiye’nin yer alacağı söylentileri vardı. Türk makamlarının hem böyle bir siyasetleri yoktu hem de dış dünyaya bu söylentinin doğru olmadığını telkin etmek istemişlerdi.

Kongreden kısa bir süre önce 30 Ocak 1923’te ise Lozan’da Türkiye ile Yunanistan arasında nüfus mübadelesi anlaşması yapılmıştı. Mübadele anlaşmasının ekonomik tarafı da oldukça baskındı. Çünkü iki milyon civarında Rum nüfusun Türkiye’den gönderilmesi buna karşılık 700.000 civarında bir Türk nüfusunun gidenlerin yerlerine getirilip yerleştirilmesi, bunların yeniden üretici durumuna getirilmeleri ciddi bir ekonomik sorundu. Her ne kadar kongre kararı mübadele anlaşmasından önceki günlerde alınmış ise de kongre öncesinde anlaşmanın yapılması, Türkiye’nin ekonomik şartlarını daha ağırlaştıracağı algısını yarattı.

İzmir İktisat Kongresi ile Türkiye’nin nasıl bir ekonomi modelini tercih ettiğinin yeterince açıklığa kavuşmadığı gibi görüşler⁴ olsa bile Avrupa’nın “Yeni Türkiye” yönetimi hakkındaki tereddütlerini gidermesi bakımından siyasi amacının baskın olduğu söylenebilir. Kongre ile muhtemelen bu siyasi amaç da tahakkuk etmiştir. Türkiye’nin yeni yönetimi hakkında tereddütleri, beklentileri olan sadece Batı Avrupa ülkeleri değildir. Dönemin SSCB yönetiminin de Türkiye için telkinleri (belki tereddütleri de) vardır. İzmir İktisat Kongresinden yaklaşık iki yıl önce 1-8 Eylül 1920’de toplanan Bakü Birinci Doğu Halkları Kongresi Komite Raporunda Türkiye için: “Türkiye’de Mustafa Kemal Hükümeti gibi İran ve Hindistan’da ulusal liberal hükümetler, İngilizleri yurtlarından kovmuşlar ve siyasal bağımsızlıklarını İngiltere’ye kabul ettirmiş olsalar bile ülkelerindeki kapitalist toplum

⁴ Ömer Celal Sarc, “Atatürk Döneminde Türkiye Ekonomisi ve İktisat Politikaları”, Çağdaş Düşüncenin Işığında Atatürk, İstanbul 1983, s.389.

yapısını elde tutmakla, ekonomik açıdan bağımsızlıklarını aynı ölçüde sürdüreceklerdir.”⁵ gibi dikkat çeken bir görüşe yer vermiştir.

Nitekim Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinin ilk dış temsilciliğini Moskova’da açması; ardından SSCB ile 16 Mart 1921’de siyasi, askeri ve ekonomik içeriği de olan Moskova Anlaşmasını 16 Mart 1921’de yapmış olması Avrupa’da Türkiye hakkında duyulan tereddütlerin de giderek artmasına, hatta kaygıya dönüşmesine yol açmıştır.

İzmir İktisat Kongresi’nde nasıl bir siyasi, ekonomik model benimsenmiştir sorusuna cevap sayılacak bir açıklamayı da Şevket Süreyya Aydemir yapmıştır:

“Atatürk’ün dördüncü vasfı, Yakup Kadri bunu gayet iyi bilir, kendisine söylemiştir, doktrin adamı değildir. Doktrin adamı değildir derken doktrinden hiçbir şey anlamıyor? Hayır doktrinin ne olduğunu gayet iyi biliyor. Yakup Kadri diyor ki ‘Paşam bu partiyi kuruyorsunuz her şey güzel ama bunun doktrini yok’. Atatürk diyor ki ‘Oğlum doktrine varırsak, doktrin çerçevesine girerek hareketi dondururuz. Çünkü müdevver bir çerçeve içine kendimizi bağlayacağız, elbette doktrin yok. Kendi kendini yapacak doktrin’ diyor.”⁶

10 Nisan 1922’de M. Kemal Paşa Lenin’e gönderdiği mektupda: “Emperyalizme ve kapitalizme karşı birlikte hareket etme gereğini” anlatmıştı.⁷ Ancak M. Kemal Paşa’nın emperyalizm ile kapitalizm hakkındaki vurgularının dönemsel olduğu Büyük Taarruzdan sonra ise bir daha bu tür terimlere konuşmalarında yer vermediği görüşü yaygındır.⁸

Yeni Türkiye idaresinde emperyalizm ve komünizme karşı ideolojik bir tercihin olmadığı gösteren bir açıklamaya da Vedat Nedim Tör yer vermiştir: “Kemalizmin en büyük dramı. Öyle büyük bir dram ki ideolojisi yok. Bunu üniversitenin yine böyle açtığı bir sempozyumda var, orada ‘ideolojisiz devrim’ diye dile getirmeye çalışıyorum.”⁹

Ancak dönemin şartlarında SSCB ile geliştirilen iyi ilişkileri bir ideoloji tercihi olarak kabul edenler ise daha sonra bu tercihin terk edilmesini olumsuz bir gelişme olarak görmüşlerdir. İşte onlara verilebilecek örneklerden birisi sayılabilecek olan Sabahattin Selek; Anadolu İhtilali’nin zaferden sonra kendi felsefesine ihanet ettiği iddiası ile : “Emperyalizme

⁵ Zafer Toprak, “Milli İktisat, Milli Bujuvazi” / Türkiye’de Ekonomi ve Toplum, İstanbul 1995, s. Toprak (2002), s. 120.

⁶ Şevket Süreyya Aydemir, Atatürkçülüğün Ekonomik ve Sosyal Yönü Semineri, İstanbul 1973, s. 427, Aktaran: Metin Toprak, “Bir Gelecek Perspektifi”. İzmir İktisat Kongresi. Kırıkkale Üniversitesi İTIA Dergisi, Ocak 2014, s.118.

https://www.researchgate.net/publication/23532831_Izmir_Iktisat_Kongresi_Bir_Gelecek_Perspektifi

⁷ Bülent Daver, Atatürk ve Sosyo-Politik Sistem Görüşü, İstanbul 1986, s.257.

⁸ Taha Akyol, Ama Hangi Atatürk, İstanbul 2016, s.387.

⁹ Vedat Nedim Tör, Atatürkçülüğün Ekonomik ve Sosyal Yönü Semineri, Aktaran: Mehmet Toprak, a.g.m.

ve kapitalizme karşı olan ‘Anadolu İhtilali’ halkçı ve devletçi karakterini zaferden hemen sonra unutmuş ve liberal ekonomiye dönmüştür.”¹⁰ diyerek böyle bir açıklama yapmıştır.

Oysa ABD’li “Chaster Şirketler Grubu” ile Türkiye hükümeti arasında yapılan anlaşmayla bu şirketin Türkiye’de demir yolu yapma ve petrol arama imtiyazı demiryolu hattının her iki tarafında 40 km’lik mesafe genişliğinde her türlü yer altı kaynağı araması 99 yıllığına verilmiş 1 Nisan 1923’te de TBMM’de bu anlaşma 21 red oyuna karşılık 185 evet oyu ile onaylanmıştır.¹¹

Buna karşılık Aydemir, M. Kemal Paşa’nın devletçilik konusunda önceden bir hazırlığının olmadığını, devletçilik hakkında aklına gelenleri bazen Afet İnan’a yazdığını sonra kendisinin de yazdıklarını beğenmeyip çizdirdiğini, “okur yazar birisini bulalım siz onunla çalışın bir formül bulun” diye bu tür yazdırma işlerinden vazgeçtiğini, yine de sonraki yıllarda da konu hakkında yazılıp çizilenlerin Medeni Bilgiler adlı kitabı oluşturduğunu aktarmaktadır.¹²

1. İzmir’de Kongrenin Toplanması Kararı

Milli Mücadelenin ardından uzun süren savaşlar ve işgaller nedeniyle Anadolu bir enkaz yığını gibi olmuştu. Yapılması icap eden çok iş vardı. Ancak bunun için para, yetişmiş eleman ve ciddi bir organize, planlama lazımdı. Dönemin İktisat Vekili Mahmut Esat Beye göre:

“Uzun senelerden beri unutulmuş olan iktisadiyat hakkında memleket iktisat âlimlerinin bir araya gelerek düşüncelerini, nokta-i nazarlarını Büyük Millet Meclisine ve Büyük Millet Meclisi Hükümetine bildirmelerini ve teşebbüsü şahsileri ile orada yapılması lazım gelen işlere derhal orada karar vererek harekete geçmeleri”¹³ görüşündeydi.

İzmir’de bir kongrenin toplanması önerisi ilk kez İktisat Bakanı Mahmut Esat Bozkurt tarafından yapılmıştır. O, siyasal örgütlenmede “mesleki temsil” sisteminden yana bir düşünceyi benimsemişti. Yani kongreye katılacakların her meslek grubundan seçecekleri temsilcilerinden oluşmasından yana idi.¹⁴

¹⁰ Sabahattin Selek, Anadolu İhtilali, C.2, İstanbul 2010, s.751.

¹¹ Bülent Can Bilmez, Demiryolu’ndan Petrole Chester Projesi, İstanbul 2000, s.255 Aktaran: Taha Akyol, a.g.e., s.390.

¹² Şevket Süreyya Aydemir, a.g.m.,

¹³ Şaduman Halıcı, Yeni Türkiye Devleti’nin Yapılanmasında Mahmut Esat Bozkurt (1892-1943), Ankara 2004, s.205.

¹⁴ Şerafettin Turan, Türk Devrim Tarihi; Yeni Türkiye’nin Oluşumu, 3. Kitap, Birinci Bölüm, İstanbul 1995, s.254.

Mahmut Esat Bey bu isteğini 21 Kasım 1922’de M. Kemal Paşa’ya telgraf çekerek hem onayını hem de şayet uygun görürse kongrenin fahri başkanlığını üstlenmesini istedi. M. Kemal Paşa ise hem kongre fikrini hem de onun fahri başkanlığını uygun gördüğünü bildirdi.¹⁵ Kongrenin toplanacağı haberleri Aralık 1922’den itibaren basında yer almaya başladı.¹⁶

Kongreye, 1135 kişi delege olarak katılmış ve müzakerelerde bulunmuştur. Bu delegeler arasında köylüler, şehirli tüccarlar, okuması yazması olmayan zürralar (çiftçiler), az çok mütefekkir sayılacak sanayiciler, akıllı iktisat uzmanları vardı.¹⁷ Ancak çiftçi ve amele (işçi) temsilcisi olarak seçilen delegelerin adı geçen grupları temsil etmedikleri anlaşılmaktadır. Örneğin Kazım Karabekir Paşa Manisa’dan sanayi temsilcisi, yazar Aka Gündüz ise Kütahya’dan işçi temsilcisi diye seçilmişti.¹⁸

Kongrenin karar tarihi aynı zamanda Lozan Konferansı birinci döneminin de başladığı tarihtir. Türkiye idaresinin Batı Bloku yanında mı yoksa SSCB’nin yanında mı yer alacağı tartışmalarının yapıldığı bir zamanda özel teşebbüs öncelikli bir ekonomi kongresinin İzmir’de toplanması kararının alınması ile Lozan görüşmelerinde müzakere halindeki İtilaf Devletlerine de bir mesaj verilmeye çalışıldığı söylenebilir. Yeni Türkiye idaresinin tercihini SSCB değil Batı’dan yana yaptığı belki bu kongre aracılığı ile güçlü bir şekilde gösterilmek istenilmiştir.

İktisat Kongresi için İzmir’in seçilmesinin de dönemin ulaşım şartları içinde makul bir açıklama bulmak zordur. Çünkü hava yolunun hiç olmadığı, kara yolunun henüz başladığı bir dönemde, Ankara’nın doğusuna demiryolunu gitmediği bir zamanda bütün Türkiye’den delegelerin İzmir’e davet edilmesini açıklamak müşküldür. Üstelik bu delegelerin alacağı kararlarında bağlayıcı olmayacağı zaten ilan edilmişti. İstisari mahiyette bir kongre için bu kadar zamanın, masrafin harcanması oldukça tartışmalara, tepkilere yol açmıştı. Nitekim TBMM’de Trabzon milletvekili Ali Şükrü Bey benzer nedenlerden dolayı İzmir’de iktisat kongresi toplanması kararını şiddetle eleştirmiştir. İtalya Başbakanı Mussolini’nin de bir “İktisat Kongresi” toplayacağı haberinin gazetelere konu olduğunu anlatmıştı. Kongrenin istisari amaçlı olmasına karşılık iki bin kişinin İzmir’de toplanması yerine daha çok sayıda ve iktisat konusuna vakıf kimselerin görüşlerinin İktisat Vekaleti tarafından sorulup

¹⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, D.I, C.27, s.171.

¹⁶ Anadolu Yeni Gün Gazetesi (AYG), 27 Kanunuevvel 1338 (1922), NO. 1059, s.3 , Gündüz Ökçün, Türkiye İktisat Kongresi 1923-İzmir, Ankara 1981, s. 29 vd.

¹⁷ Necmettin Sadak, Akşam Gazetesi, 8 Mart 1923, Aktaran: Gündüz Ökçün: a.g.e., s.370.

¹⁸ Şerafettin Turan, a.g.e., s.255.

öğrenilebileceğini ve bu görüşlerin de vekaletin tesis edeceği bir komisyon tarafından rapor haline getirilebileceğini ve raporun da TBMM'ye sunulabileceğini belirtmişti. İktisat Vekilinin “Ruznameyi (biz yapmadık) sözlerini de eleştiren Ali Şükrü Bey, bunun memleketin iktisadi sorunlarını biz bakanlık olarak bilmiyoruz, siz bunu yapın anlamına geldiğini ve hatalı olduğunu savunmuştur. Gündemi bile olmayan bir kongreye katılacak olanların iktisadi konuların çözümü için bir neticeye varamayacaklarını, sadece harcadıkları paranın ve zamanın boşu boşuna israf demek olacağını iddia etmiştir. Her gün elli bin lira ödenerek Bulgaristan ve benzeri ülkelerden un ithal edilmesine karşılık, Anadolu’da buğdayların İktisat Vekilimiz en basit tedbirlerle doğal kaynaklarımızı kullanılır hale getireceğine, tahıllarımızın çürümesine bir çare aramak yerine İktisat Kongresi toplamanın yanlış olduğunu açıklamıştı. Mesela madenler için gerekli olan direkleri bizim ormanlarımızdan tedarik edeceğine bunları Romanya’dan ithal etmeye devam ederken bu arada İktisat Kongresi yapmak gibi işlere teşebbüs ettiğini, bugünün kongre toplama günü olmadığını anlatmıştır.¹⁹

Kongre için Mahmut Esat Beyin başkanlığında bir “heyeti faale” (çalışma heyeti) oluşturuldu. Heyet de: Osman Hamdi Bey (Ertuğrul), Enver Bey (İzmir), Necati Bey (Saruhan), Vehbi Bey (Konya), Reşat Bey (Saruhan) ve Hacı Bekir Efendi (Konya) adlı milletvekilleri de yer aldı. Çalışma Heyeti, kongre öncesinde yapılması icap eden hazırlıkları ve kongrenin muhtevası hakkında kararlar alıp uygulamakla yetkili sayıldı.²⁰ Kongre her ne kadar bir özel teşebbüs kongresi olacak ve onun sorunlarını, çözüm yollarını karara bağlayacak idiyse de daha çalışma heyetindeki isimlerden de anlaşılacağı gibi kongre iktidar blokunun (M. Kemal Paşa ve ona yakın olanlar) çalışması idi. Bir Sivil Toplum Kuruluşu (STK) çalışması değildi. Dönemin Türkiye’inde böylesi çalışmaları sevk ve idare edecek bir STK’nın varlığı da elbette şüphelidir.

Lozan barış görüşmeleri 31 Ocak 1923 günü yapılan bir oturumdan sonra kesilmiş ve 4 Şubat günü Dış İşleri Bakanı İsmet Paşa Lozan’ı terk etmiştir. Sabahattin Selek’e göre, “Anlaşmazlık ekonomik meselelerden, kapitülasyonlardan çıkmıştı.” Kapitalist batı devletlerine güven vermek ve barış görüşmelerini yeniden başlatmak, İzmir’de bir kongrenin toplanması, “milli kapitalist ekonomiyi benimsediğini” göstermesi de gerekli bir davranıştı.²¹

¹⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, (5 Şubat 1923), C.27, s.173-184, İkdam Gazetesi, 10 Şubat 1923.

²⁰ Hakimiyet-i Milliye Gazetesi, 18 Kanunusani 1339 (1923), No. 716, s.3.

²¹ Sabahattin Selek, Anadolu İhtilali, İstanbul 1976, s.709.

1.1. TBMM’de İzmir İktisat Kongresi Tartışması

Kongre haberlerinin basında yer alması Mecliste de müzakere konusu olmuştu, Trabzon milletvekili Ali Şükrü Bey meclis başkanlık divanına konu hakkında bir soru önergesi vermişti:

“Şu günlerde İzmir’de büyük bir iktisat kongresinin kat edileceğini gazetelerde okuyoruz. Bu kongre sırf İktisat Vekâletinin teşebbüsü ile mi yoksa Heyeti Vekilece ittihaz olunan bir karar neticesi olarak mı içtimaa davet edilmiştir? Kongrenin ruznamesi nedir?

Kongreye aza olmak üzere birçok mebusların seçilmesi sebebiyle bu mebusların Ankara’dan infikak-ı takdirinde meclisin nisab-ı ekseriyetine hâlel gelmeyecek midir? Hâlel geldiği takdirde müzakerat-ı haliyenin en had devresinde Meclisin velev ki üç dört gün için olsun tatil-i faaliyeti doğru mudur?

Hususat-ı anife hakkında Heyet-i Vekile Reis-i muhteremi ile İktisat Vekili beyefendinin müstacelen ve şifâhen izahat vermelerini talep ve rica eylerim. 3 Şubat 1339, Trabzon Mebusu Ali Şükrü.”²²

Görüldüğü gibi dönemin muhalefet partisi niteliğinde ve mecliste İkinci Grup olarak bilinen topluluğun bir üyesi olan Ali Şükrü Bey, kongrenin düzenleniş tarzına ve bunun için çok sayıda milletvekilinin de kongre için görevlendirilmesine şiddetle itiraz etmiştir. Kongre hükümet kararı olmadan, dönemin Başbakanı Hüseyin Rauf Beyin onayı alınmadan, Meclisin de kararı olmaksızın ilan edilmiştir. Bu durum da muhalefetin şiddetli eleştirilerine yol açmıştır. Dönemin Türkiye’inde bu tür faaliyetler yalnızca M. Kemal Paşa’nın kararı ile onayı ile yapılmaya başlanmıştır.

Kongre öncesinde İktisat Vekaleti tarafından “Çalışma Heyeti Raporu” başlıklı bir yazılı metin hazırlanmış, bu metinde kredi sorunu, üretimin düzenlenmesi ve arttırılması, gümrük sorunu, vergiler ve ulaşım araçları gibi konuların kongrede ele alınması öngörülmüştür.²³

Raporda; “yabancı sermayenin Türkiye’de pek çok uygarlık eseri yarattığı fakat ulusal ekonomiye de zarar verdiği bundan sonra siyasi amaçlar gütmeyecek ulusal ekonominin gelişmesine de zarar vermeyecek bu sermayeye izin verileceği, Ziraatin gelişmesine çalışılacağı, para iktisadı ile değil kredi iktisadı ile ekonomik meselelerin çözüleceği” belirtilmiştir.

²² TBMM Zabıt Ceridesi, C.27, s.173-184.

²³ AYG, 6 Şubat 1339 (1923), No. 1094 - 717, s.4.

Raporda, “Türkiye ekonomisinin ‘köylü istihali’ olduğu ihtiyaçlar için üretim değil, ticaret için üretimin öngörüldüğü, Türkiye’nin zirai ekonomisinin kurtulabilmesi için, birliklerin ürünlerini satın alıp iç ve dış piyasalarda satacak ‘satış kooperatiflerinin’ ve bunlara kredi sağlayacak ‘itibar kooperatiflerinin’ oluşturulması” istenilmişti.

Rapor, aslında Mahmut Esat Beyin görüşlerinden oluşuyordu. O kendisinin ekonomi görüşlerini “halkçı ve dayanışmacı” diye isimlendirmişti. 5 Şubat 1923’te illere ve livalara gönderilen genelgede raporda yer alan bu görüşler tekrarlanmıştı. Genelgede M. Kemal Paşa’nın fahri başkanlığı ve konuşması ile kongrenin açılacağı ve bini aşkın delegenin de kongreye katılacağına, “kongre ile çöküş yıllarını geride bırakıp yeni bir dönemi; ‘iktisat günlerini’ açacağını ve ‘Türkiyelilerin’ ekonomik savaştan da zaferle çıkacağına” yer verilmişti.²⁴

“Türkiyelilik” kavramına Mahmut Esat Bey bu raporda ilk defa yer vermişti. Sonradan çok başka amaçlar için bu kavram kullanılsa bile bilindiği kadarı ile bu kavramı ilk telaffuz eden ve kullanan kişi Mahmut Esat Bey olmuştur.

Mahmut Esat Bey İzmir Kongresi için 7 Şubat 1923’te İzmir’e gitmek için Ankara’dan ayrılmıştır. Kongre için önce, İzmir Karataş’taki İttihat ve Terakki Mektebi binasını beğenen Mahmut Esat Bey sonra bu görüşünden vazgeçerek Kordon’daki eski Osmanlı Bankası’nın depoları olarak kullanılan Hamparsomyan’ın mağazalarını tercih etti. Bu depoların hazırlanmasını İzmir Valiliğinden istedi. Kongre Çalışma Heyeti’nin ilan ettiği programa göre, kongrede İzmir şehri adına Belediye Başkanı, sonra M. Kemal Paşa ile Mahmut Esat Bey konuşacaklardı. Kongre delegeleri dört encümene (komisyona) ayrılacak ve her encümenin hazırladığı teklifler genel kurula sunulacak, genel kurulda müzakereden sonra delegelerin vereceği önergeler için belirli bir gün tayin edilecekti. Her encümenden seçilecek birer kişi ile oluşturulacak “Daimi Heyet” kongre kararlarını ve muhtıralarını hükümete ulaştıracaktı.²⁵

Kongre için yedi bin kişilik bir bina hazırlandı. Kadınlar için üç yüz kişilik yer ayrıldı. Kongreye misafir olarak Azerbaycan ve SSCB elçileri ile Fevzi (Çakmak) Paşa ve Asım Paşa ile işçi temsilcileri ve yabancı izleyiciler için de yerler ayrılmıştı. İktisat Vekaleti tarafından Aka Gündüz Bey “Kongrenin Tarihçesini” hazırlamak için bir neşriyat kalemi oluşturuldu.

²⁴ AYG, 6 Şubat 1339 (1923), No.1097-717, s.2, Hakimiyet-i Milliye (HM), 6 Şubat 1339 (1923), No.732, s.3.

²⁵ AYG, 16 Şubat 1339 (1923), No.1103-726.

Kongreye katılan Türk temsilcilere ait kişisel bilgiler yazıldı böylece temsilcilerin biri birlerini tanımaları sağlandı.²⁶

İzmir Belediyesinin çalışmaları ile İzmirli evlerini, “İzmir Musevi Cemaati Yetimhanesi”, temsilcilerin barınması için hazırlandı. Kongre için donanımlı bir lokanta hazırlandı. Kongre binasına telgraf ve telefon hatları çekildi. Bina içinde posta ve telgraf şubeleri açıldı. Kongre için hatıra pulları ve sigaralar hazırlandı.²⁷ İzmir Belediyesi kongreye katılmak için gelen beş yüz kişiye 15 Şubat akşamı bir yemek verdi.

2. Kongre Açış Konuşmaları

17 Şubat 1923 günü Azerbaycan Elçisi Abilof ve SSCB Elçisi Aralof Beylerin, mülki ve askeri erkanın ardından Fevzi (Çakmak) Paşa beraberinde Manisa Sanayi Delegatesı sıfatı ile Kazım Karabekir, kongre salonuna geldiler. M. Kemal Paşa ise en son gelen oldu. İstiklal Marşı'nın okunmasından sonra kongrenin açılış töreni başladı. İzmir Belediyesi adına Anadolu Gazetesi sahibi Haydar Rüştü Beyin konuşmasının ardından açış konuşmasını yapmak üzere M. Kemal Paşa davet edildi. M. Kemal Paşa ise siyasi içeriği oldukça fazla ve tarihi mirası eleştiren bir konuşma yapmıştır:

“Efendiler! Aziz Türkiye'mizin iktisadî yükselme gereklerini aramak ve bulmak gibi vatanî, hayatî ve millî bir kutsal amaç için bugün burada toplanmış olan sizlerin, saygıdeğer halk temsilcilerinin karşısında bulunmakla çok mutlu ve sevinçliyim. Efendiler! Uzun ihmallerle ve derin ilgisizlik ile geçen yüzyılların iktisadî yapımızda açtığı yaraları tedavi etmek, tedavi çarelerini aramak ve memleketi bayındırlığa, millî bir rahatlığa, mutluluğa ve servete ulaştıracak yolları bulmak için gerçekleştirilecek çalışmanızın çok kıymetli ve başarılı sonuçlara ulaşmasını dilerim...”

Efendiler, tarih, milletlerin yükselme ve düşmesi sebeplerini ararken birçok siyasî, askerî, sosyal nedenler bulmakta ve saymaktadır. Şüphe yok, bütün bu nedenler, sosyal olaylarda etkilidir. Fakat bir milletin doğrudan doğruya hayatıyla, yükselmesiyle, düşmesiyle ilgili ve ilişkili olan milletin ekonomisidir. Tarihin ve tecrübenin belirlediği bu gerçek, bizim millî hayatımızda ve millî tarihimizde de tamamen görülmüştür. Gerçekten Türk tarihi araştırılırsa bütün yükselme ve düşme sebeplerinin bir iktisat meselesinden başka bir şey olmadığı anlaşılır. Efendiler, tarihimizi dolduran bunca başarılar, zaferler veyahut yenilgiler, yok olmalar ve felâketler, bunların, tümü; gerçekleştikleri devirlerdeki iktisadî durumlarımızla

²⁶ AYG, 16 Şubat 1339 (1923), No.1103-726.

²⁷ AYG, 16 Şubat 1339 (1923), No. 1013-726.

ilişkili ve ilgilidir. Yeni Türkiye'mizi hak ettiği yere ulaştırabilmek için, mutlaka ekonomimize birinci derecede önem vermek zorundayız. Çünkü zamanımız tamamen bir iktisat devresinden başka bir şey değildir. Efendiler, bir milletin hayat gereklerini, rahatlık ve mutluluğunu oluşturan ekonomiyle uğraşmaması, uğraşamaması dikkatleri çeken bir durumdur. Fakat biz kabul etmek zorundayız ki, ekonomimize gereği kadar önem vermemiş bulunuyoruz. Bir milletin doğrudan doğruya hayat gerekleri ile uğraşamaması, o milletin yaşadığı devirler ile ve devirleri belirleyen tarih ile çok ilgilidir. Bundan dolayı biz de eğer uğraşamamış isek, gerçek 2 nedenlerini geçirdiğimiz devirlerde ve özellikle tarihimizde arayabiliriz. Fakat böyle bir araştırma yaptığımız zaman, yazık ki itirafa mecburuz ki, biz henüz şimdiye kadar gerçek, ilmî, olumlu anlamı ile millî bir devir yaşayamadık. Bundan dolayı millî bir tarihe sahip olamadık. Bu noktayı biraz açıklamış olmak için hep beraber Osmanlı tarihini hatırlayalım.

Osmanlı tarihinde bütün gayretler, bütün çalışma, milletin isteği, emelleri ve gerçek ihtiyaçları açısından değil, belki şunun bunun özel emellerini, tutkularını karşılamak açısından gerçekleşmiştir. Örneğin Fatih İstanbul'u aldıktan sonra, yani Selçuk saltanatı ile Doğu Roma İmparatorluğu'nun mirasına konduktan sonra, Batı Roma İmparatorluğu'nu da zapt ederek büyük bir saltanat kurmak istedi. Böyle geniş bir emel izledi. Böyle bir emeli izlemek ve uygulayabilmek için bütün milleti, ana unsuru arkasından bu hedefe doğru yönlendirdi. Örneğin Yavuz Sultan Selim, Fatih'in açtığı batı cephesini sağlamlaştırmakla beraber; bütün Asya'yı birleştirerek büyük bir İslâm İmparatorluğu meydana getirmek üzere böyle bir siyasî meslek izledi. Ana unsuru bunun arkasından dolaştırdı. Kanuni Süleyman her iki cepheyi en üst derecede genişletmek, bütün Bahr-i Sefid'i (Akdeniz) bir Osmanlı havuzu haline getirmek, Hindistan üzerinde gücünü kurmak gibi çok büyük, şahane bir siyaset izledi. Bu siyasetin uygulanması için ana unsuru kullandı...

Arkadaşlar, kılıç ile fetih yapanlar, sabanla fetih yapanlara yenilmeye ve sonuçta yerlerini bırakmaya mecburdurlar. Nitekim Osmanlı saltanatı da böyle olmuştur. Bulgarlar, Sırp, Macarlar, Romenler sabanlarına yapışmışlar, varlıklarını korumuşlar, kuvvetlenmişler; bizim milletimiz de böyle fatihlerin arkasında serserilik etmiş ve kendi ana yurdunda çalışmamış olmasından dolayı bir gün onlara yenilmiştir. Bu bir gerçektir ki, tarihin her devrinde ve dünyanın her yerinde böyle gerçekleşmiştir. Efendiler, Osmanlı fatihleri, hakanları, istilâcıları, ana unsur ile beraber sabanın önünde yenilip çekilmeye başladıktan sonra, asıl felâketlerin büyüğü başladı. Sırf şahane bir ihsan olarak, yabancılara verilmiş olan

ve özel olan karşılıksız yardım, memleket içindeki Müslüman olmayan unsurlara verilmiş olan her şey, kazanılmış haklar olarak anlaşıldı.”²⁸

M. Kemal Paşa'nın 50 sayfadan oluşan uzun konuşmasının iki ana unsuru dikkat çekmektedir. Türk halkını zayıf ve çaresiz bırakan temel hususun şahsi idare (saltanat) olduğunu, sultanların şahsi hırsları için, diyardan diyara asli unsuru (Türkleri) fetih yaptırmak için koşturup helak ettiklerini buna karşılık fethettikleri, işgal ettikleri ülkelerin gayrimüslim halklarına her türlü ayrıcalıkları (kapitülasyonları) verdiklerini, bu kapitülasyonların da ayrıca milletin mahvına neden olduğunu savunmuştur.

Atatürk bu konuşmasında uzun uzun saltanatı eleştirmiştir. Kongre saltanatın kaldırılmasından üç buçuk ay sonra toplanmıştır. Dönemin siyasi şartları içinde saltanat idaresinin gereksizliğini açıklamaya ihtiyaç duymuş olabilir. Üstelik saltanatın kaldırılmasına öncülük etmiş birisi olarak, saltanat idaresinin lehine konuşması da zaten beklenemezdi.

Ancak M. Kemal Paşa'nın saltanat idaresini şiddetle eleştirmesinin yanında o idarenin asırlarca takip ettiği fetih siyasetini de aynı şekilde eleştirdiği görülmüştür. Türklerin Anadolu'ya ancak XI. Yüzyılın sonuna doğru gelerek bir fetih politikasının ardından burayı yurt edinmiş oldukları dikkate alındığında bu fetih siyasetinin eleştiri zemini kaybolmaktadır. Çünkü Anadolu'nun Türkiye olması ancak o fetih siyasetleri sonunda olmuştur. Fetih siyasetlerine yönelen şiddetli eleştiriler ister istemez Anadolu'nun Türkleştirilmesi çabalarını da içine alabilir. Böyle bir sonucun ise Türk halkının hayati çıkarları ile uzlaştırılması hayli zordur.

Lozan görüşmeleri kesintiye uğramış olsa bile kongrede “kapitülasyonların kabul edilemezliği” hakkında ısrarlı vurgular, alınan kararlar elbette İtilaf Devletleri için de bir uyarı bir hatırlatma durumundaydı. Zaten Lozan'a giden Türk heyeti için hükümetin kararı “Doğuda bir Ermenistan tesisi ve kapitülasyonların devamı asla kabul edilemez” şeklindeydi. İşte kongrede bu kararlılık tekrarlanmıştır. Zaten dönemin Türk makamları, kapitülasyonların varlığını doğrudan siyasi bağımsızlığa da bir engel olarak görmüşlerdi. Osmanlı'nın son dönemlerinde kapitülasyonlar aracılığı ile dış müdahalelerin olması ve Osmanlı yönetiminin bu konuda yaşamış olduğu çaresizlikler muhtemelen Yeni Türkiye liderlerini kapitülasyon konusunda oldukça hassas bir duruma getirmiştir.

²⁸Atatürk Söylev ve Demeçleri, Hazırlayan Ali Sevim vd, Ankara 2006, Afet İnan, İzmir İktisat Kongresi, Ankara 1989, s.57 vd.

İzmir İktisat Kongresi'nin düzenleyicisi sıfatı ile İktisat Vekili Mahmut Esat (Bozkurt) beyde ev sahibi sıfatı ile uzun bir konuşma yaptı. Mahmut Esat Beyin konuşması, Türkiye'nin gelecekteki siyasetini tayin bakımından belki bağlayıcı sayılmadı. Yine de bir hükümetin, Türkiye'nin belli başlı İktisat konuları hakkında neler düşündüğünü göstermesi bakımından önemli idi. Mahmut Esat bey konuşmasında:

“Aziz Türkiye'nin öz evlatları, hoş geldiniz, güzel Türkiye'nin ameleleri, sanatkarları, çiftçileri ve tacirleri, hoş geldiniz, hür ve müstakil güzel yurdun yorulmaz cesur emekçileri, hayatını dişleriyle, tırnaklarıyla kazanan ve şimdi hürriyet ve istiklal yolunda şehit düşen yavrularının nerelerde gömülüp kaldığını bilemeyen, ir kırık mezar taşı başında Fatiha okuyabilmek imkanını bile bulamayan çilekeş Türk hanımları hoş geldiniz. Gelecek sene adedinizin daha çok olmasını dilerim.

Hanımlar, efendiler; Bu kongrede memleketin ihtiyacat-ı iktisadiyesini düşünerek onları ait oldukları mercilere temenni ve muhtıra halinde bildirmek heyet-i muhteremenize ait olmakla beraber ben de Kongrenizin hatıra ve hafızasına vatanımızın pek mühim telakki ettiğim bazı mesail-i iktisadiyesini tevdi edeceğim.

Memleketimizin bugünkü vaziyet-i iktisadiyesine ilişmezden evvel iktisat tarihimiz içinde küçük bir tahlil yapmayı pek faydalı buluyorum. Şu ciheti de işaret edeyim ki İktisat Kongresi tarihimizin en mühim ve büyük bir (dönüm) gününü haber veriyor:

Hayat, hareket ve hadisat-ı iktisadiyenin birer peykidir. Tarihimizi ve İktisat tarihimizi hal-i hazırda dahil olmak üzere geçmiş asırlardan beri dört kısma bölebiliriz.

1-Osmanlı İmparatorluğunun tesisinden Hilafetin intikaline kadar, 2-Hilafetin intikalinden Tanzimat'a kadar, 3-Tanzimat'tan Teşkilat-ı Esasiyeye kadar, 4-Yeni Türkiye ve Teşkilat-ı Esasiye devri.

Birinci devir sadece ziraat devri denilebilir. Ticaret, sanayi ve mesalik-i saire-i iktisadiye henüz kafi derecede inkişaf etmemiş ve vaziyeti iktisadiyemiz beynelmilel bir mahiyete bürünmemişti. Bu devir içinde sistemimiz ve teşkilat-ı Esasiyemiz bir idare-i mutlaka ifade ediyordu. Şahsi saltanat hükmü ferma idi. Devlet kısmen (iş devleti) kısmen de (zabıta devleti) idi. Her şey her hareketi iktisadiye bir şahsın amal ve ihtirasını tatmine matuf idi.

İkinci devir bir idare-i mutlaka değil doğrudan doğruya bir istibdat idi. Her şey, her teşkilat ve bütün kanunlar, sultanların, halifelerin ve sarayın keyfine tabi idi. Bu devre zulüm ve istibdat asırları da diyebiliriz. Memleket baştan başa bir esirler ülkesi halini almıştı. Bütün

millet bir hakanın esiri olmuştu. Korkunç bir sarayın emellerini tatmin için Türk Milleti Viyana önlerine, İran içlerine, Afrika çöllerine götürülüyordu. Vakıa hakanlar her seferden döndükçe başlarında bir zafer çelengi takıyorlardı. Lakin geride Anadolu köylerinde bu zaferleri seller gibi gözyaşları, inilti takip ediyordu. Her evde çocuklarına (Yasin) ve Fatihalar okuyan ak başlı anneler ve babalar her tarafı doldurmuş bulunuyordu. İnhitat başlamıştı. Çünkü millet ve onun ali menfaatleri yerlerde kalmıştı. Bu devir içinde iktisadiyatımız birinci devre nisbetle daha fazla inkişaf etmişti. Sanayiimiz taazzuv etmiş, ticaretimiz beynelmilel bir vaziyet iktisap etmeğe başlamıştı. Fakat milletin bütün iktisadiyatı hakan ve halifelerin bir (israf kasası) olmuştu. Yani milletin say'ının muhassalası, sultan ve halifelerin keyfi için sarf ve istihlak olunur bir metadan başka bir şey değildi. Milletin sayini, alınterini suistimal eden devletler istibdattan başka bir şey ifade edemezler.

Üçüncü devirde büyük adamlarımız yetişti. İmparatorluğu kurtarmak için iyi bir siyaset kullanıyorlardı. Cidden çok vatanperver adamlardı. Fakat bütün Tanzimat devri içindeki rolleri siyasi ciheti bertaraf edilince sadece cesur bir ihtilalcilikten ibaret kalır. Filhakika eksiklikleri yıkan Tanzimat onun yerine teşkilatlı ve kuvvetli, milletin ve asrın ruhiyat ve ihtiyacıyla uygun bir yenilik ikame edemediler ve bu defa iyi ve kötü eski teşkilatını kaybeden memleket haricin iktisadi istilasına karşı müdafaasız bir halde kaldı. Kapitülasyonlar korkunç bir hal iktisap etti. Eskiden memleketimizde ecnebilerin ticaret ve mesai sahaları ile adetleri mahdut ve muayyen iken şimdi kapitülasyonların himayesinde vatanımızın her tarafına yayılarak öz vatandaşlarımızdan daha fazla bir hak ve imtiyazlarla içimizde çalışmaya başladılar. Zahiren memleket bizimdi. Fakat hakikatte Türkiye iktisaden bizden ziyade ecnebilerin memleketi, bir müstemlekesi idi.

Hülasa memleket iktisadi nefes alamayacak bir hale geldi. Bir ah-u enin kubbesi oldu. Bu kubbenin her neresine dokunulsa bir feryat, bir enin duyulurdu. 93 ve 24 Meşrutiyetlerini İktisat nokta-i nazarından tahlile lüzum görmüyorum. Çünkü bunlarda Tanzimat'ın birer zeylinden başka bir şey değildi. Milli mesail-i iktisadiyemizi halledemediler. Memleket gittikçe tamamen iktisadi himayeden mahrum kalıyordu.

Dördüncü devir, yeni bir devir içine giriyoruz. Millet hakimiyeti, Teşkilat-ı Esasiye devri. Hanımlar efendiler; Bilhassa nazar-ı dikkatinizi celp ederim. Bütün dünya ihtilalcileri ve ihtilallerinin son günlerinde gözlerini açınca ellerinde yalnız (bir tutam kanun yaprakları) buldular. Bunlar, hukuk-u beşer beyannamesi, kanun-i esasi ilah. Gibi şeylerdi. Teşkilat-ı Esasiye devrini kuran ve açan millet, temenni edelim ki böyle bir akıbeta giriftar olmasın,

Teşkilat-ı Esasiye devrinin adı, gözyaşlarını silen, çalışanları efendi yapan, köylüyü mesut kılan, yeni Türkiye'yi iktisaden bir mamure haline getiren devir olsun.

Ben hakimiyet-i milliyeyi, milli hakimiyet-i iktisadiye olarak anlarım. Böyle olmazsa hakimiyet-i milliye bir serap olur. Burada Teşkilat-ı Esasiye kanunumuz etrafında tevakkuf etmek isterim. Hanımlar, efendiler; Teşkilatı Esasiye kanunu, milli ve dini hukukiyatımıza ve asrın en son hukuki nazariyatına tamamen tevafuk eden bir Türk Milleti hakimiyeti düsturudur. Filhakika dini hukukiyatımızda hakimiyet ve herşey milletindir. Halifeler, millet tarafından müntehip ve milletin işlerini görmekle mükellef büyük birer memurdan başka bir şey değildir. Milli hukuk-i esasiyemiz de bunun eşidir. Ülkenin sahibi ve her türlü ali iradelerin masdarı millettir...

Bizim milli ve dini hukuk nazariyatımızı Fransız İhtilali kebiresinden evvelki Garp hukuk ve nazariyatıyla katiyen karıştırmamak icap eder. Bunlar bir birinin tamamen zıddıdır. Ancak mütevali hadisat-ı siyasiye ve harbiye, tahavvülat-ı ictimaiye ve iktisadiye neticesinde zayıf düşen Türk milletinden bazı kıymetli ananatımızın ve ne zamandan beri başladığı meçhul olan tarihimizin milletimize tanıdığı bu büyük hakkı, hakimiyet-i milliye hakkını sabık tacidarlarımız ellerine geçirerek kendilerine mal etmişler ve Türk milleti bütün bir tarih içinde uzun asırlar Firavunların ehamlarına kırbaç darbeleri altında taş çeken esirlerden daha bedbaht bir hayat geçirmiştir. Bugün millet bu hakkını yeniden istirdat etmiş bulunuyor...

Türk milletinin her ferdi daha anasından doğarken halkın başına taktığı 'sorguç' la sultan olarak doğar. (Şiddetli alkışlar). Binaenaleyh ayrı bir sultana tabi olmak, bir şahıs idaresine itaat etmek bu sorguçlu sultanlar için bir zillettir ve olamaz. Binaenaleyh, Teşkilat-ı Esasiye Kanunumuz, dini ve milli hukukiyatımıza ve asri nazariyat-ı hukukiyeye en çok uyan hakimiyeti milliyemiz (abide' sidir...

Hakikatte hal-i hazır parlamentarizm ve tefrik-i kuva usulleri bir zümre veya diktatörlük idaresinden başka bir şey ifade etmeğe kadir değillerdir. Filhakika sabık Amerika Reis-i Cumhuru Wilson yazdığı bir eserde tefrik-i kuvanın kabil-i tatbik olmadığını ve münafi-i hakimiyet-i milliye olduğunu zikrediyor. Esasen tefrik-i kuva maddi bir hakikate müsnetit değildir, bir hayaldir. Asrımızın en büyük hukuk uleması tarafından pek ağır bir surette cerh ve tenkit edilmiş ve kıymetini kaybetmiştir. Tefrik-i kuva sistemi Cenubi Amerika'da ve bilhassa Meksika'da şahsi diktatörlüklere bais olmuştur.

Parlamentarizme gelince bunu tefrik-i kuva ile katiyen karıştırmamak icap eder. Çünkü tefrik-i kuvada mefruz ve hayali üç kuvvet yek diğerini kontrol etmek hakkını haiz

olduğu halde parlamentarizmde teşrii ve icra-i kuvvetler arasında sıkı ve hatta tamamen bir tedahül vardır. Fakat bu sistemde hakimiyet-i milliyeyi mana-i tammı ile ifade edememiş ve bir zümre devleti olmaktan ileri gelmiştir...

Bugünkü vaziyet-i iktisadiyemizi tahlil ile diyebilirim ki dün olduğu gibi bugün de bizde iktisadi manası ile mütebellir bir sınıf meselesi mevcut değildir. Biz de tüccar da, çiftçi de, sanayi erbabı da, amele de hülasa bütün iktisadi amillerimiz doğrudan doğruya yabancı sermayesinin esir ve hizmetkarıdır. Bütün bu iktisat zümrelerimizin birleşmesi kendilerini teşkilata bağlaması lazımdır. Zannedilmesin ki bu cihete işaret ederken yeni Türkiye İktisadi Mektebinin ecnebi sermayesine karşı bir taassubu, bir husumeti ve bir adaveti vardır. Hayır biraz evvel Gazi Paşamızın dedikleri gibi biz Türkiye'yi, iktisadiyatını bir esirler ülkesi halinde ecnebi sermayesinin eline terk ve tevdi edemeyiz. Fakat memleketimizde meşru bir surette kazanmak ve yaşamak isteyen yabancı sermayesine kanun ve nizamlarımıza tabi olmak üzere Türkiyelilerden fazla bir imtiyaz, bir hile ardında koşmamak şartıyla memleketimizde her türlü teshilatı, hatta diğer milletlerin gösterdiği teshilattan fazla kolaylıkları irae etmeğe her zaman hazırız. Yalnız yabancıların bizi astri ve medeni bir millet olarak tanımaları ve ona göre bize karşı vaz-ı hakikilerini almaları lazımdır. (Bravo, yaşa ve sürekli alkış sesleri)...

Memleketimiz Fransa'nın ikisi kadar olduğu ve ondan çok fazla zengin bulunduğu halde mevcut nüfus ondan istifadeye gayr-i kafidir. Nüfus meselesini bir taraftan muhaceret ve neslimizin tezyidine çalışarak halle doğru gitmekle beraber bunun, bu maksadın uzunca zamanlara mütevakkıf olduğu unutulmamalıdır.

Binaenaleyh nüfus noksanını bugün telafi edecek çare biran evvel makine devrine girmektir. Ahiren İktisat Vekaleti ile Chester grubuna mensup Mister Kennedy arasında bu hususun temini için mühim bir mukavelename tanzim edilmiştir...

Hanımlar, efendiler; Yeni Türkiye, sabanın çekicini say'ın, zeka ve liyakatın hakkını, hürriyet ve istiklalini istiyor ve cidalini, önüne çıkacak harici ve dahili her kuvveti yıkmaya muktedir olabilecek bir surette yapıyor.²⁹

Görüldüğü gibi Mahmut Esat bey, altı ay öncesinde Yunan işgalinde olan İzmir'de işgalciler hakkında konuşmayı gerekli görmemiştir. Yunan işgalini her aşamada özendiren itilaf Devletleri hakkında ve onların Türkiye tasavvurları hakkında da bir fikir beyan

²⁹ İktisadi Esaslarımız, İzmir, Anadolu Matbaası, 1339 (1923), s.67-76. Aktaran: Gündüz Ökçün, a.g.e., s.257-266.

etmemiştir. Aksine onların sermayelerine başka ülkelerde tanınan kolaylıklardan daha fazlasını tanımağa hazır olduklarını da açıklama ihtiyacı duymuştur.

Mahmut Esat Bey, uzmanlık alanı tarih olmadığı halde bu alanda bir otorite gibi görüşlerini açıklamıştır. Türk milletinin tarihte, yüz yıllarca esir hayatı yaşadığını, hatta Mısır piramitlerine taş çeken kölelerden daha kötü durumda olduğunu iddia etmiştir. Osmanlı ve Selçuklu dönemleri hakkında araştırma yapan hiçbir batılı bilim insanının yazılarında bile yer almayan ve Türk milletinin, Mısır'daki kölelerden daha kötü durumda olduğu iddiası ile bu alanda bir ilk örnek olmuştur.

Yabancıların (belki batılıların diye anlamak icap eder) Türk milletini medeni asri bir millet olarak görmeği arzu ettiğini beyan etmeği ihmal etmemiştir. Türk milletinin yabancılar tarafından nasıl görüldüğünü çok önemli saydığını belirtmiştir. Türk yurdunu işgale yeltenenler hakkında bir görüş belirtmeği gereksiz saymış olmalıdır. Buna karşılık Türklerin sahip oldukları imparatorluk döneminde ise Mısır'daki kölelerden daha kötü bir durumda olduğu gibi benzersiz bir iddiayı ortaya atmıştır.

Yabancı sermaye hakkında asla kötü niyet taşımadığını ABD'li Chester şirketi ile yapılan sözleşme ile örneklendirmiştir. Yeni yönetim döneminde yabancı sermayenin kaygılanmasının yersiz olduğunu, onların çalışarak kar elde etmeleri için lazım gelenin yapılacağını vaat etmiştir.

Mahmut Esat Bey, uzmanlık alanı hukuk olmasına karşılık, doğrudan uzmanlıkla bağdaştırılmayacak tespitlerini de kuvvetleri ayrılığı hakkındaki görüşleri ile göstermiştir. Çünkü yönetim yetkisinin bir elde toplanmasının yol açabileceği muhtemel sakıncalar dikkate alınarak, kuvvetler ayrılığının buna çare olabileceği tezlerine karşılık, kuvvetler ayrılığının şahsi ve zümre idaresine yol açabileceği gibi literatürde örneği olmayan bir görüşü savunmuştur. Şahsi yönetime karşı çıkan bir tezin, buna karşılık bütün iktidar yetkilerinin bir merkezde (dolayısı ile bir şahısta) toplanmasını savunması ise dinleyenler için hoşça bir sürpriz olmalıdır.

Genel olarak Mahmut Esat Beyin konuşması dikkate alındığında, İktisat konusunun çok az yer aldığı, işgallere, işgalcilere hiç yer verilmediğini buna karşılık geçmiş yüz yılların padişahlık idarelerine karşı düşmanlık duygusunu çağrıştıran ifadeleri tespit edilecektir. Türkiye'de üretimin nasıl artırılacağı hakkında söylediği tek formül ise yabancı sermayeye tanınacak kolaylıklarla bunun temin edilebileceği iddiasıdır. Mahmut Esat Beyin tarih gibi iktisat konularına da yeterince vakıf olmadığı görülmüştür. Bunun yanı sıra Mahmut

Esat beyin konuşmasında ki ana tema, dönemin Türkiye'sinin iktisat hayatının temel sorunlarının nasıl aşılabacağından çok geçmiş dönemle, Osmanlı dönemi ile bir hesaplaşmak için kongrenin bir alan olarak görüldüğü izlenimini vermiştir.

Kongrede açış konuşmaları bölümünde söz alan üçüncü şahıs ise kongre başkanlığına da seçilmiş olan Kazım Karabekir olmuştur:

“Ulu milletimin muhterem murahhasları: Acizlerine karşı göstermiş olduğunuz pek kıymetli muhabbet ve teveccühe teşekkür ederim. (Şiddetli alkışlar, siz her şeye layıksızınız sesleri). Celseyi açıyorum. Müzakerata başlamadan evvel müsaade ederseniz kongreyi ihzar eden İktisat Vekili Mahmut Esat beyefendiye ve Heyet-i Faale ve Tertibiyeye Heyet-i Aliyeniz namına arz-ı teşekkür edeyim. Muhterem Başkumandanımız ve İktisat Vekilimizin pek mühim beyanlarına Kazım Karabekir de müsaadenizle birkaç satır ilave etsin:

Varlığımıza kast eden düşmanları milletimiz elbirliği ile nasıl kahr ve mahvettiyse (elhamdülillah sesleri) yine el ve söz birliğiyle bizi dahilden kemiren fakr-ü cehalete de hücum için cihada başlıyoruz. (Alkışlar). Bugün bu cihadın birinci günüdür. Ancak öz kardeşlerinin ve hakiki vatandaşlarının el ve söz birliğiyle büyük Türk Milleti tek başına kudret ve kuvvetini nasıl bütün dünyaya gösterdiyse, bugün de cihana ilan ediyor ki asırlarca eli, dili bağlı bir halde her varlığı harcanan bu millet iktisat ve irfan sahasında nelere kadir olduğunu gösterecektir. (Şiddetli alkışlar). Milletimizin her ferdi, çalışan halkı, gerek münevver dimağları neler, ne fedakarlıklar yapmadı. Erkekler hudut boylarında zalim düşmanlarla istiklal ve hürriyeti için çarpışırken kadınlarımız kazma salladı, saban sürdü, hatta örs başında demir dövdü, amelelik yaptı, bir çok dükkanları kadınlarımız işletti, aç kalanı da oldu. Sırtlarında ordularımıza cephaneye taşıdı, yaralıları bağrına bastı. Büyük millet kadınıyla, çocuğuyla, erkeğiyle istiklalini, hürriyetini korudu. Azmini imanını kainata gösterdi. Bize mübarek peygamberimiz, ‘beşikten mezara kadar ilim ilim talep ediniz’ buyurmuşlar...İlmin yalnız din tahsili olmadığını ‘Çin’de dahi olsa alınız’ kelamıyla o zamanlar iktisat diyarı olan Çin’i işaret ederek beşikten mezara kadar öğrenilecek ilmin iktisat ilmi olduğunu emrettikleri halde, asırlarca şahısların keyfi hareketleriyle bundan gafil kaldık. Madem ki işe beşikten başlayacağız, memleketi beşikten mezara kadar iktisadiyat ile meşgul olacağız...Ninnilerimiz, türkülerimiz, iktisat terennümleriyle dolmalı, masallarımız, temsillerimiz iktisat ruhları ile meşbu olmalı, dualarımız, vaazlarımız, hutbelerimiz iktisat emirleri, iktisat telkinleri ile halkımızı irşat etmeli...Bu suretle yani beşikten mezara kadar hayat ve iktisat telkinlerinin icap ettireceği müşterek mesai ile çalışırsak hayatımız, iktisadımız kavi esaslarla kurulmuş olur.

İktisat dediğimiz zaman ben şu üç maddeyi kendi milletimizin, kendi vatanımızın iktisadiyatı için temel alıyorum.

Birincisi, insanlarımızı, hayvanlarımızı, istihsalatımızı hüsn-ü muhafaza etmeliyiz. Köylerin, evlerin, çeşmelerin, bataklıkların tesiratıyla sıhhatimizi muhafaza edemez, bin türlü hastalıklar içerisinde çırpınırsak, hayvanlarımızı veba-i bakari, şarbon gibi hastalıklar silip süpürür ise mahsüllerimizi böcekler çürütür ise yapılan bütün iktisadi tedbirler, kanunlar hiçe münce olur. İşte bunun için sarfedeceğimiz mesaiye yardım etmesini hükümetimizden talep ve temenni eylemeliyiz. Memleketimizi gezip bilen tabiplerimiz, baytarlarımız burada yaptığımız İktisat Kongresine müşabih kongreler yapmalıdırlar ki hıfzıssıha iktisadın temelini korusun.

İkinci mühim esas; İstihsalatımızı çoğaltmak, şimendiferimizi, vapurlarımızı bilhassa yollarımızı yaparak taşraya sevk etmek, harice satıp memlekete para çekmektir. Burada onu temin edecek esasları temin edeceğiz. Memleketimiz o kadar vasi ve feyizkardır ki Avrupa'nın bugün sahillerimize un yedirmesi değil, bilakis biz az zamanda her tarafa ihracat yapmaya kadiriz. Hatta ihracatı yalnız un olarak değil, makarna, bisküvi, peksimet gibi mamül bir halde yapacağız. Sanayimiz Avrupa'nın sanayiine rekabet edemese dahi hiç olmazsa milletimizi harice muhtaç etmez ve kendi elimizden çıkan mübarek eşyalara bürünerek iftihar ederiz. Bu zaferimiz de askeri zaferimizden daha büyük olur. (Alkışlar).

Üçüncü mesele pek mühimdir... Bu mesele muhterem bacılarımıza, hanımlarımıza terettüp eder. Sarfiyat ve istihlaki azaltmak...

Arkadaşlar! Bugün ziraat bankalarının ikraz ettikleri paraları bir tarafa yazarsak pek acı hakikatlerle karşılaşmış oluruz. Bu paranın yüzde ellisi düğünlere ve lüzumsuz göreneklere sarf edilmiştir. (Alkışlar). Birçok aileler düğün yüzünden mahvolmuştur. Moda yüzünden bedbaht kalan aileler ise pek çoktur. (Şiddetli alkışlar). Bu gibi sarfiyatımızı behemehal tahdit etmeliyiz. Gerek düğünlerde, gerek moda da göreneklerin tahripkar israflarından kaçınmalıyız. (Medit alkışlar). İşte basit, fakat milletimizi tahrip eden bu mücadele de hanımlarımızı birinci kademede görmekle bahtiyar olacağız. (Alkışlar yaşa nidaları). O hanımlar ki mütarekeden itibaren değil; daha evvel ta Harb-i Umuminin en müthiş anlarından beri her türlü meşakatlere katlandılar. Her türlü yoksulluklara göğüs gerdiler. (Şiddetli alkışlar). Arkadaşlar! Askerimiz fedakarlık etmiştir. (Alkışlar). Lakin sureti umumiyede bir asker kursağında sıcak yemek yokken ölmüştür. Fakat geride öyle hemşireler biliyorum ki günlerce aç kaldılar ve günlerce inledirler. İşte bu fedakarlığı yapan

hanımlarımız bu iktisat mücadelesinde de azami fedakarlığı yapacak ve bu suretle milletimizi saadete götürecektir. (Medit alkışlar)...

Bütün millet bu birlikle birbirine her türlü muaveneti yaparak askeri zaferi yanına vakit geçirmeden iktisadi zaferlerini dahi ilave edecektir. Cenab-ı Hak iktisat zaferimizde dahi muinimiz olsun. (Amin sadaları, şiddetli ve sürekli alkışlar).³⁰

Kazım Karabekir'in ilk iki protokol konuşmasına göre oldukça kısa tutulmuştur. Kısa olmasına karşılık dönemin belli başlı temel iktisat sorunlarına değinmiştir. Kongreyi geçmişle bir hesaplama alanı görmemiştir. Daha çok üretim yapmayı bir cihat (iktisat cihadi) saymıştır. Hedef olarak ihracat yapmayı göstermiştir.

2.1. Misak-ı İktisadi Kararları

4 Mart 1923'te kongre genel kurulunda "Misak-ı İktisadi" başlıklı kongre kararları ilan edilmiş oldu. Buna göre:

“1-Türkiye, milli hudutları dahilinde, lekesiz bir istiklal ile, dünyanın sulh ve terakki unsurlarından biridir.

2-Türkiye halkı milli hakimiyetini, kanı ve canı pahasına elde ettiğinden, hiçbir şey feda etmez, ve milli hakimiyete müstenit olan meclis ve hükümetine daima zahirdir.

3-Türkiye halkı, tahribat yapmaz, imar eder. Bütün mesai iktisaden memleketi yükseltmek gayesine matuftur.

4-Türkiye halkı, sarf ettiği eşyayı mümkün mertebe kendi yetiştirir. Çok çalışır: vakitte, servette ve ithalatta israftan kaçınır. Milli istihsalini temin için icabında geceli gündüzlü çalışmak şiarıdır.

5-Türkiye halkı, servet itibarı ile bir altın hazinesi üzerinde oturduğuna vakıftır. Ormanlarını evladı gibi sever, bunun için ağaç bayramları yapar, yeniden orman yetiştirir. Madenlerini kendi milli istihsali için işletir ve servetlerini herkesten fazla tanımağa çalışır.

6-Hırsızlık, yalancılık, riya tembellik büyük düşmanımız, taassuptan uzak dindarane bir salabet her şeyde esasımızdır. Her zaman faydalı yenilikleri severek alırız. Türkiye halkı mukaddesatına, topraklarına, şahıslarına ve mallarına karşı yapılan düşman fesat ve propagandalarından nefret eder ve daima bunlarla mücadeleyi bir vazife bilir.

³⁰ İktisat Esaslarımız, İzmir 1339 (1923), s.77-80. Aktaran: Gündüz Ökçün, a.g.e., s.266-269.

7-Türkiye, irfan ve marifet aşığıdır. Türk, her yerde hayatını kazanabilecek şekilde yetişir, fakat her şeyden evvel memleketinin malıdır. Marife verdiği kutsiyet dolayısı ile (Mevlid-i Şerif) Kandil Gününü, aynı zamanda bir kitap bayramı olarak tesid eder.

8-Birçok harpler ve zaruretlerden dolayı eksilen nüfusumuzun fazlalaşması ile beraber sıhhatlerimizin, hayatlarımızın korunması en birinci emelimizdir. Türk mikroptan, pis havadan, salgından ve pislikten çekinir, bol ve saf hava bol güneş ve temizliği sever. Ecdat mirası olan binicilik, nişancılık, avcılığı, denizcilik gibi bedeni terbiyenin yapılmasına çalışır. Hayvanlarına da aynı dikkat ve himmeti göstermekle beraber cinslerini düzeltir ve miktarlarını çoğaltır.

9-Türk, dinine, milliyetine, toprağına, hayatına ve müessesatına düşman olmayan milletlere daima dosttur; ecnebi sermayesine aleyhtar değildir. Ancak kendi yurdunda kendi lisanına ve kanununa uymayan müesseselerle münasebette bulunmaz. Türk ilim ve sanat yeniliklerini nerede olursa olsun, doğrudan doğruya alır ve her türlü münasebette fazla mutavassıt istemez.

10-Türk açık alın ile serbestçe çalışmayı sever, işlerde inhisar istemez.

11-Türkler hangi sınıf meslekte olurlarsa olsunlar, candan sevişirler. Meslek zümre itibarıyla el ele vererek birlikler, memleketini ve birbirlerini tanımak için seyahatlar ve yerleşmeler yaparlar.

Yahya S. Tezel'e göre; "Misak-ı İktisadi, 'romantik bir metin özelliği' göstermekteydi." Çiftçi, tüccar, sanayici ve işçi gruplarının esasları adlı kararlardan; İşçilerle ilgili olanlar dışındakiler dikkatle uygulanmaya çalışıldı.

8 Nisan 1923'te Halk Fırkası'nın "Dokuz Umde" nin iktisadi bölümü ve kongre kararlarının bir özeti gibiydi. 1920'lerdeki hükümet programlarının iktisadi bölümleri de geniş ölçüde kongre kararlarına dayandırıldı ve büyük ölçüde bu kararlar uygulandı.³¹

12-Türk kadını ve hocası, çocukları İktisadi Misaka göre yetiştirir."³²

2.2. Çiftçi Grubunun İktisadi Esasları

Reji Meselesi

"1- Reji idare ve usulünün ilgası.

(İttifakla kabul edildi)

³¹ Yahya S. Tezel, Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi, İstanbul 2002, s.150-160.

³² İktisadi Esaslarımız, Anadolu Matbaası, İzmir 133981923), s.1. Aktaran. Gündüz Ökçün: a.g.e., s.387-389.

2 –Tütün ziraat ve ticareti serbest olup ihraç edilecek tütünlerin işlenmiş olması ve tütün rüsümünün müstehliklerden münasip surette istifası. (İttifakla kabul edildi)

Ziraat ve Maarif Meselesi

1-Köylülere, çiftçilere ziraatin muhtelif şubelerini ameli olarak öğretecek surette yazılmış kitap ve mecmualar bastırılarak bedava dağıtılması. (İttifakla kabul edildi)

2-Umum iptidai ve tali mekteplerde müterakki memleketlerde olduğu gibi sanayi ve ziraatin de ameli olarak gösterilmesi. (İttifakla kabul edildi)

3-Her livada birbirine yakın olan köyler için kafi arazisi olan leyli birer iptidai mektebi açılması ve bu mekteplerde iptidai derslerle beraber ameli ve nazari basit ziraat dersleri gösterilmesi. (İttifakla kabul edildi)

4-Her livanın büyüklüğüne göre birden ikiye kadar nazari olmaktan ziyade ameli ziraat tedrisatında bulunmak üzere münasip nahiyelerde nümune çiftliği mahiyetinde tali mektepler yapılması. (İttifakla kabul edildi)

5-Ali tahsil için bir ziraat mektebi kafi görülerek bu mektebin Anadolu’da tesis ve mektebin teessüsünden ve Halkalı’nın bilumum levazım-i tedrisiye ve demirbaş eşya ve sairesinin naklinden sonra Halkalı Halkalı Ziraat Mektebinin yeni mektebe nakli ve yeni tesis edilecek mektebin mevkiinin tayin edilmesi hususunun Hükumete bırakılması. (İttifakla kabul edildi)

6-Köylerdeki iptidai mekteplerinin mutlaka beş dönümlük bir bahçesi ve iki ineklik fenni bir ahır ve kümesi, yeni usul bir arılığı ve muallimler için iki odalı bir evi olması ve arazinin bir kısmı sebze ve bir kısmı çiçek ve bir kısmı da fidancılığa tahsis edilerek muallimlerinin nezareti altında bizzat talebe tarafından idare edilerek masraf ve hasılatının köy muallimlerine ait olması ve bu suretle çocuklara ameli olarak çiftliğin öğretilmesi ve münevver zatın da köylerde yerleşmelerinin teşviki. (Sanayi müstenkif diğer gruplar ittifakla kabul etti)

7-Türkiye ve ecnebi Dar’l Fünunu, ali ve tali mektepler mezunları ve mezunelerinin ve medreseleri ikmal ederek icazetname alanların en az bir sene müddetle altıncı maddeyi tatbik eden köy muallimliklerinde istihdamı. (İttifakla kabul edildi)

8-Kışla ve askeri talimgahlarda ameli ziraat tedrisatı yapılması. (İttifakla kabul edildi)

9-Ahlaka mugayir olanları men edilmek şartıyla zirai, sinai, coğrafi, iktisadi ve sıhhi sinema filmleriyle köylülere lazım gelen faydalı malumatı vermek ve köylerin istatistiki malumatlarını zapt eylemek ve ameli konferanslar vermek üzere şimdilik her livada birer seyyar ziraat mektebi açılması. (İttifakla kabul edildi)

Olmak üzere toplam 94 madde kabul edildi.

2.3. Ticaret Grubunun İktisadi Esasları

1-Münasip bir isim altında bir ticaret ana bankasının teşkili. (İttifakla kabul edildi)

2-Tekalif-i Milliye ve iaşe bedeli vesaire olarak tüccarın hükümete olan matlubatı bankaya verilerek ashab-ı matluba mazbatalarına mukabil banka senedi itası. (İttifakla kabul edildi)-Çıkarılacak hisse senedatının Türkiye tebaasına ve Türk anonim vesair şirketlere tahs (İttifakla kabul edildi.

4-Hükümetin dahi bankaya bir sermaye koyarak hissedarlığına iştiraki ve ancak Hükümet aldığı bu hisseleri talep vukuunda ihraç ile halka satarak yavaş yavaş alakasını kat'ı. (Ticaret ve Sanayi İttifakla Zürra red, işçi müstenkif)

5-Banka hisse senedatının gerek mevzu ve gerekse bilahare konulacak her nevi usul ve tekaliften muaf tutulması gibi bazı müsaadat-ı mahsusa ibrazı. (Tüccar ve Sanayi İttifakla, Zürra red, işçi müstatenkif)

Kambiyo ve Borsa İşleri

1-Kambiyo merkezleri ve bilhassa nakit ve tahvilat borsalarının millileşmesi ve buralara Türk'e düşman siyasi entrikaların girmesine mümanaat edilmesi ve binaenaleyh borsaların ıslahı. (İttifakla kabul edildi)

2-İstanbul'dan maada büyük ticaret merkezlerinde esham ve tahvilat borsalarının açılması. (İttifakla kabul edildi)

3-Ecnebi kambiyo sununun ani terfi ve tenzilinden mütevellid aks-ül amellerden piyasayı vikaye edecek tedabir ittihazı. (İttifakla kabul edildi)

4-Borsayı bankaların alt üst etmesine ve lüzumsuz hava oyunlarına mani olmak üzere büyük sermayeli milli bankalar marifetiyle müsmir müdahalatın icrası. (İttifakla kabul edildi)

5-Borsaya kabul edilen eshamın Maliyece müntehip bir heyet tarafından tasdikiyle ve şirket hisse senedatı ise Maliye ve İktisat vekaletlerinin muvafakat-i müşterekesinden sonra ithali. (İttifakla kabul edildi)

6-Bu maddeler ile beraber daha ziyade ihtisasa taalluk eden diğer mevad hakkında lazım gelen tedabiri müzakere ve kambiyo muamelatını murakabe eylemek üzere selahiyettar erbab-ı ihtisastan mürekkep bir kambiyo komisyonunun serian teşkili. (İttifakla kabul edildi)

2.4. Cuma Tatili

1-Cuma günü bütün Türkiye seknesi için tatil günüdür. (İttifakla kabul edildi)

2-Herhangi din ve mezhebe salık olursa olsun Cuma günleri hiçbir dükkan ve müessese açık bulundurulamaz. Yalnız, kasap, sebzevatçı ve ekmekçiler öğleye kadar; kahve, gazino, lokanta ve hamamlarla eczaneler de akşama kadar açık kalabilir. (İttifakla kabul edildi)

3-Cumadan gayrı herhangi bir günde bir kimsenin mağaza ve müessesesini kapalı bulundurması kendi hakkıdır. (İttifakla kabul edildi)

Olmak üzere toplam 137 madde kabul edildi.

2.5. Sanayi Grubunun İktisat Esasları

2.5.1. Gümrüklerde Himaye Usulü

1-Memleketimizde ihtiyaçlarımıza kafi bir derecede imal olunan emtianın hariçten ithaline ağır gümrükler vaz'ı suretiyle mümanaat olunması. (İttifakla kabul edildi)

2-Memleketimizde mevcut ve ihtiyacata kafi olan mevadd-ı iptidaiyenin ağır gümrük resimleri vaz'ile hariçten ithalinin men'i ve bilakis memleketimizde mevcut olmayıp sanayimize lazım olan mavadd-ı ibtidaiyenin gümrük resminden muaf olarak ithalinin temi (İttifakla kabul edildi)

3-Bilumum sanayi için lazım olan makine ve makine aksamının gümrükten muafiyeti.

(İttifakla kabul edildi)

4-Memlekette ne mamul ve ne gayrı mamul bulunmayan asar ve semerat-ı san'atın ve bize lazım olanlarının bila resim veya hafif bir gümrük resmiyle ithali. (İttifakla kabul edildi)

B-Teşvik-i Sanayi Hakkında

1-Teşvik-i Sanayi Kanununun yedinci maddesinin beşinci fıkrasında bahsolunan mevadd-ı iptidaiye cetvelinin san'atın hakiki ihtiyaçlarına muvafik şekilde ve sanayi erbabının reyi alınarak tesbit edilmesi. (İttifakla kabul edildi)

Olmak üzere toplam 25 madde kabul edildi.

2.6. İşçi Grubunun İktisat Esasları

1-Amele namı ile hitap edilmekte olan kadın ve erkek erbab-ı say ve amele bundan böyle işçi denilmesi. (İttifakla kabul edildi)

2-Sari hastalıklar ve bilhassa verem son zamanlarda işçiler ve umum muhtacın ve ailelerden pek ziyade tahribat yaparak ırkın özünü mahvetmekte olduğundan hasılatı tesis edilecek verem tecrithaneleri, sanatoryum, emzikhaneleri ve hastanelerin masraflarına karşılık tutulmak üzere (sihhat vergisi) namiyle bir verginin temettu vergisine bir miktar zammı. (İşçiler, çiftçiler ittifakla Sanayici ekseriyetle kabul Ticaret red)

3-Mebus ve belediye intihaplarında temsil-i mesleki usulünün kabulü. (Üç grup ekseriyetle Kabul, Ticaret red)

4-dernekler yani sendikalar hakkının tanınması. Tatili Eşgal kanununun (Grev) yeniden işçilerin hakkını tanımak üzere tetkik ve tanzimi. (İttifakla kabul edildi)

5-Ziraattan maada sanayi işçileri ile bil'umum işçiler için (bir saat) saat istirahat müddeti hariç olmak üzere çalışma müddetinin sekiz saat olarak kabulü. (İttifakla kabul edildi)

6-Sekiz saat çalışan bir işçinin gece dahi çalıştırılmasına mecburiyet hasıl olduğu takdirde yalnız dört saat çalıştırılacak ve tam gündelik alacak. Yalnız gece çalıştırılan işçiler gündüz işçisi gibi sekiz saat çalışır. Fakat iki kat gündelik alır. (Birinci fıkra ittifakla, İkinci fıkra üç grup red, İşçiler ısrar.)

Olmak üzere toplam 34 madde kabul edilmiş oldu.³³

3. Kongre Kararlarının Değerlendirilmesi

Türk Milleti siyasal savaşını zaferle bitirmiş şimdi de “muasır milletler seviyesine” erişebilmek için ekonomik mücadeleye atılıyordu. Birinci mücadelede olduğu gibi ikincisinde de “millet ya da halk denen şey bölünmez bir bütün, ‘imtiyazsız, sınıfsız, kaynaşmış’ bir kitleydi.” Bu mücadelenin sonunda emperyalist saldırı geri püskürtülmüş, onunla birlikte Hıristiyan burjuvasının de çok önemli bir kesimi tasfiye edilmişti. Sıra iktisadi mücadeleye gelmişti.³⁴

³³ 2 Türkiye İktisat mecmuası, 17 Mart 1923, No.12-13, s.338. Aktaran: Gündüz Ökçün, a.g.e., s.390-437.

³⁴ Stefanos Yerasimos, Azgelişmişlik Sürecinde Türkiye: “3.-Dünya Savaşından 1971”, Çeviren: Babür Kuzucu, İstanbul 1977, s.1239.

“Bu mücadele de bütün milletin birlikte çalışması gerekliydi. Türk halkı çıkarları birbiriyle çatışır sınıflara ayrılmış değildi. Bilakis mevcudiyetleri ve çabaları yekdiğerine lazımdı”³⁵

Bernard Lewis’e göre, “Köylülerin maddi durumuna büyük bir değişiklik getirdi.” ve “bunu izleyen ayaklanmalar sırasında, onların bağılılığını veya hiç değilse sessizliğini sağlamakta şüphesiz yardımcı oldu.”³⁶

İzmir İktisat Kongresi 17 Şubat 1923-3 Mart 1923 tarihleri arasında İzmir’de İktisat Bakanlığı tarafından, Türkiye’nin hemen her tarafından gelen 1135 delegenin katılımı ile yapılmıştır. Kongre için İzmir ilinin seçilmesi coğrafi ve ulaşım zorlukları nedeniyle ve çok sayıda milletvekilinin delege ya da çalışma heyeti içinde yer almalarının sonunda kongreye katılmaları nedeniyle TBMM’de eleştiri konusu yapılmıştır.

Kongrede Misak-ı İktisadi başlığı altında ilan edilen kapanış bildirisi ya da kararları “dini ve ahlaki nasihatlar” diye dönemin ulusal basını ve hatta İktisat Vekili Mahmut Esat Bey tarafından eleştirilmiştir. Mahmut Esat Bey bu eleştirisi ile de yetinmeyerek, Kongre için Misak-ı İktisadinin değil Encümen Kararlarının dikkate alınmasını istemiştir. Oysa encümen kararı yalnızca o encümene katılanların kararı iken Misak-ı İktisadi bütün kongre delegelerinin ortak bir kararı idi. Ancak Mahmut Esat Bey içeriğini beğenmediği Misak-ı İktisadi’nin önemsenmemesini istemiştir.³⁷

Misak-ı İktisadi, Kongre Divan Başkanı Kazım Karabekir’in çalışma hayatı hakkındaki görüşlerini önemli ölçüde yansıtmıştı. “Yeni Türkiye’nin” biraz da M. Kemal Paşa ile Kazım Karabekir Paşa arasında ortaya çıkacak kutuplaşma ile şekilleneceğini de Misak-ı İktisadiye gösterilen tepkilerden anlamak mümkündür.

Nitekim genel kurulda müzakere edilmesi için “Latin Hurufatının Kabulü” hakkında verilen tavrın, Kongre gündemi ile münasebeti olmadığı gerekçesiyle Kazım Karabekir tarafından müzakere ettirilmemesinin ardından bizzat Kazım Karabekir, alfabe değişiminin Türk Kültürü için büyük bir felaket olacağı, eski alfabenin zorluğu hakkındaki iddiaların ise gayri Müslim azınlıklar tarafından ileri sürüldüğü, bin yıllık bir kültür birikiminin bu değişimle adeta yok edileceği “şeytancarane” bir hile olduğunun açıklanması gelecekte

³⁵ Bernard Lewis, Modern Türkiye’nin Doğuşu, Çeviren: Metin Kıratlı, Ankara 1970, s.460.

³⁶ Bernard Lewis, a.g.e., s.461.

³⁷ AYG 20 Mart 1923, No.1130-753.

gerçekleşecek olan İnkılaplar hakkındaki M. Kemal Paşa ve Kazım Karabekir Paşa'nın önemli görüş farklılıklarını göstermesi bakımından oldukça dikkat çekicidir.³⁸

Aşar vergisinin kaldırılması ya da ıslah edilmesi doğrultusunda alınan kararlar ise 1925'de gerçekleşmiştir. Aşar vergisinin iki yıl sonra kaldırılması her ne kadar sadece Kongre kararlarına bağlanamaz ise de yine de gerçekleşmiş olması Kongre delegelerinin ve onların temsil ettikleri kesimler için önemli bir gelişme olmuştur.

Kongre kararları içinde yer alan Cuma Günün tatil yapılması isteği 1923 yılında gerçekleşmiştir. Ancak 1935'de hafta tatil günlerinin Pazar günü tümüyle, Cumartesi günü ise öğlenden sonra olacak şekilde değiştirilmiş olması konu hakkında Kongrede alınan kararların çok fazla önemsenmediğini dönemin şartları içinde yerine getirilmiş olan kararların bile , gerekli görülen zamanda iptal edildiğini göstermiştir.³⁹

Kongrede, yabancı sermayeye saygılı olunacağı ve yabancı sermayenin Türkiye'de yatırım yapmasından memnuniyet duyulacağı gibi kararların alınması iktisat icapları kadar dönemin siyasi şartları bakımından da önemlidir. Çünkü Türkiye'de yatırım yapması muhtemel olan Avrupa sermayesi idi. Dolayısı ile Kongre kararlarında böyle bir vurgunun olması “Yeni Türkiye'nin” siyasi tercihini de belli etmiştir. Yeni Türkiye'nin ekonomi düzenini yabancı sermayeye ve kapitalizme karşı olarak ayarlanmasını bekleyenler kongre kararları ile bir çeşit hayal kırıklığı yaşamışlar ve bu kararları : “Emperyalizme ve kapitalizme karşı olan ‘Anadolu İhtilali’ halkçı ve devletçi karakterini zaferden hemen sonra unutmuş ve liberal ekonomiye dönmüştür.” diye değerlendirmişlerdir.⁴⁰

Sonraki yıllarda kongre kararları arasında en çok eleştiri alan madde işte bu yabancı sermaye hakkındaki madde olmuştur. Yabancı sermayeyi her zaman “Türkiye'nin zararına” sayan görüşler olmuştur. Bu görüş nedeniyle olmalı ki kongre kararlarında eleştiri odağını da yabancı sermaye hakkındaki 9. Madde oluşturmuştur. Osmanlı Devleti'nin yıkılış dönemindeki oldukça kötü olan ekonomik şartlardan yabancı sermaye sorumlu tutulmuşken aynı yabancı sermaye yeniden Türkiye'de faaliyet yapmak için davet edilmiştir.⁴¹

Kongrede amele yerine işçi kavramının kullanılması ve işçi sendikalarının kurulması kararı alınmasına rağmen hükümetler bu kararı uygulamadıkları gibi 1930'lardan itibaren işçi sendikalarının kurulması engellenmiştir.

³⁸ Gündüz Ökçün, a.g.e., s.319.

³⁹ Gündüz Ökçün, a.g.e., s.380.

⁴⁰ Sabahattin Selek, a.g.e., C.2, s.751.

⁴¹ Emre Kongar, İmparatorluktan Günümüze Türkiye'nin Toplumsal Yapısı, İstanbul 1981, s.225.

Ekonomi alanında kapitülasyon önemli ölçüde yabancı sermayenin sınır tanımaz ayrıcalıkları demektir. Ancak yabancı sermayenin faaliyetleri belli başlı liman şehirlerinde toplanırken onun bir uzantısı ya da temsilcisi sıfatı ile hemen her yerde gayri Müslim azınlıklar benzeri ayrıcalıklardan yararlanmıştır. II. Meşrutiyet liberalizmi azınlıkların faaliyetlerine karşı büyük bir tepkiyi ortaya çıkardı. İttihatçıların benimsediği Türk milliyetçiliği zamanla özellikle ekonomi alanında liberalizm karşıtı bir çizgiye geldi. Onların benimsediği “Milli İktisat Politikası” ekonomide azınlıklar yerine Müslüman Türk unsurunun hakimiyetini ön plana çıkarmıştı. Milli İktisat Politikası başlangıçta yabancı sermayeye ve kapitülasyonlara muhalefet etmenin karşılığı iken zamanla genişleyerek gayri Müslim unsurları, azınlıkları da kapsamıştır.⁴² Bunun sonucu olarak 1 Ekim 1914’te geçerli olmak üzere kapitülasyonların kaldırıldığı ilan edilmiştir.

Zafer Toprak’a göre İzmir İktisat Kongresi liberal içerik ve özellikten çok “Milli İktisat Politikasını” cumhuriyet dönemine taşımıştır.⁴³

Kongrede alınan kararların çoğu uygulanan iktisat politikasına yansımışsa da bazıları çeşitli sebeplerle uygulanamamıştır. 1920’li yıllarda Kongre kararlarına dayandırılan ve kalkınmayı özel teşebbüs eliyle gerçekleştirmek esasını hükümet de benimsemiş ve uygulamıştır.⁴⁴

Osmanlı Devleti’ni çöküşün eşiğine getiren, savaş yenilgileri kadar kapitülasyon uygulamaları da olmuştur. Dönemin şartları içinde üzerinde en çok durulan hususların başında kapitülasyon kaldırılması isteği gelmiştir. Adeta bu konuda ulusal bir ittifak oluşmuştur. Yeni Türkiye’nin varlığı ve yoluna devam edebilmesinin bir çaresi olarak görülmüştür. Kongredeki konuşmacılar kapitülasyonların devam etmesini asla kabul etmeyeceklerini vurguladıkları gibi Misak-ı İktisadi kararlarının dokucusunda da “yancı sermayeye düşman olunmadığı ancak Türk kanunlarına uyması şartının aranacağı” gibi bir ifadeye yer verilmiştir.⁴⁵

Bağımsızlık ve ekonomi biri birini tamamlayan iki unsur olarak ele alınmış birinin yokluğu diğersinin de etkisizleşmesi sonucuna yol açacağı öngörüsüne yer verilmiştir. Hatırlanmalıdır ki Osmanlı Devleti de şeklen bağımsızdı ama kapitülasyonlar o şekli bağımsızlığı işlevsiz hale getirmişler ve Osmanlıyı kapitülasyon sahibi olan ülkelerin güdümüne hapsedmişlerdir.

⁴² Zafer Toprak, Milli İktisat-Milli Burjuvazi, İstanbul 1995, s.64-66.

⁴³ Zafer Toprak, a.g.e., s.68.

⁴⁴ Memduh Yaşa, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi (1923-1978), İstanbul 1981, s.78.

⁴⁵ Gündüz Ökçün, a.g.e., s.389.

Daha Birinci Dünya Savaşı esnasında kapitülasyonların kaldırılması ekonomik faaliyetlerin yabancılar ya da azınlıklar yerine Müslümanlar. Türkler eliyle yürütülmeye çalışılması kararı aslında kapitülasyonların yol açtığı yıkımın ortadan kaldırılması isteğinden doğmuştur. İzmir İktisat Kongresi'nde benimsenen iktisat politikası ise Birinci Dünya Savaşı esnasında başlanan uygulamanın devamıdır.⁴⁶

M. Kemal Paşa'ya göre, Türk milletini layık olduğu yüksek düzeye ulaştırmak için, en çok ekonomimize önem vermek zorundayız. Ekonomik kalkınma ise tam bağımsızlık içinde gerçekleştirilebilir. “Atatürk'ün gözünde Osmanlı Devleti siyasal bağımsızlığı var diye bağımsız değildir. Bağımlıdır. Yeni Türk Devleti tam bağımsız olmalıdır.”⁴⁷

Ancak kapitülasyon sahibi olan yabancı sermaye ve onun işbirlikçisi olan azınlıklar eliyle yürüten ekonomi yerine yerli tüccar ve sanayici eliyle yürüten bir “Milli İktisat” politikası, “yabancıların ve azınlıkların elindeki ekonomik gücün, yerli tüccar ve eşrafa transfer edilmesi”⁴⁸ diye küçümseyerek aradaki farklılığı yok sayan sosyalist ekonomiyi savunan görüşler de her zaman olmuştur.

Korkut Boratav'a göre; “Kongrede oluşan genel çizginin, az sayıda istisnalar dışında 1931 yılına kadar Cumhuriyetin iktisat politikasına hakim olacağı gözlenecektir.”⁴⁹

Kongre zaten çeşitli ticari, zırai, sınai ve işçi teşekküllerinin temsilcilerinden oluştuğundan alınan kararlar da bu doğrultuda olduğundan dolayı Türkiye için öngörülen iktisadi model bir “özel sektör” öncelikli modeldi. Bu modelin de iktisadın icapları kadar “Yeni Türkiye'nin” siyasi tercihini de açık ettiği anlaşılmıştır.

Ancak 1929'da başlayan ve Türkiye'yi de ağır bir şekilde etkileyen “Dünya Ekonomik Krizi” nedeniyle Türkiye, İktisat Kongresi'nde öngörülen iktisat modelini revize etmek, devlet sektörüne, planlı ekonomiye öncelik tanıyan ve “Karma Ekonomi” ya da “Devletçilik” diye bilinen modele yönelmek zorunda kalmıştır.

Sonuç

Birinci Dünya Savaşı öncesinde İzmir, İstanbul'dan sonra Osmanlı Devletinin ikinci ve ekonomik bakımdan da oldukça gelişmiş bir şehri idi. Savaş boyunca İzmir önemli bir yıkıma uğramamıştır. İttihatçıların Milli İktisat politikalarının bir sonucu olarak, Müslüman Türk tüccar ve esnafın hükümetçe desteklenip teşvik edilmesi de İzmir'in ekonomik hayatını

⁴⁶ Firuz Ahmet, Modern Türkiye'nin Oluşumu, Çeviren Y. Alogan, İstanbul 2012, s.118.

⁴⁷ Doğan Avcıoğlu, Milli Kurtuluş Tarihi: “1838'den 1995'e”, İstanbul 1974, s.303.

⁴⁸ İsmail Cem, Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi, İstanbul 1979, s.267.

⁴⁹ Korkut Boratav, a.g.e., s.31.

olumlu bir şekilde etkilemiştir. Belki de İzmir'in bu ekonomik gelişme seviyesi Yunan işgali için de teşvik edici nedenlerinden birisi olmuştur. Yunan işgalinin kısa sürmesi ve Yunanlıların kovulmayı öngörememeleri şehrin ekonomik hayatına ciddi zararlar vermelerini de sınırlandırmıştır. Dönemin şartları içinde dış ticaret için İzmir'e rekabet edebilecek başka bir liman şehri de yoktur. Bütün bunlar İzmir'in Osmanlı dönemi ekonomisinde sahip olduğu imkanlarını, "Cumhuriyet Döneminde" de devam ettirmesine yol açmıştır. Her ne kadar nüfus büyüklüğü bakımından zamanla Türkiye'nin üçüncü şehri durumuna gelmiş ise de ekonomideki yerini korumuştur.

-Başka illere göre İzmir ve çevresinde görece olarak Rum nüfusunun fazla olması, mübadele sonunda onların Yunanistan'a gönderilmesi ile İzmir'in ekonomik hayatında önemli ve kalıcı bir gerilemeye yol açmamıştır. Çünkü İzmir ve çevresindeki Rumların ekonomik faaliyetlerine, becerilerine benzer özellikleri olan Türk nüfusunun o çevrede iskan edilmeleri ile Rumların ekonomik hayatta boşalttıkları yerin kısa sürede doldurulmasını ve Türk ekonomisine İzmir'den önemli bir katkı sağlamalarını temin etmiştir.

Ancak bütün bunların yanında İzmir ve dolayısı ile Türkiye ekonomisi için akla gelen önemli handikap ise sınır düzenlemeleri ile İzmir'e çok yakın olan Ege adalarının Türkiye sınırları dışında kalmasıdır. Coğrafi yakınlığa da bağlı olarak eskiden bu adaların İzmir üzerinden alış verişi oldukça fazla idi. İzmir, bu adalar için bir çeşit depo işlevi görürdü. Sınır düzenlemeleri ile adalar Yunanistan tarafında kaldığı için İzmir bu özelliğinden, adalar ile yapılan yoğun ticaretin getirisinden mahrum kalmıştır.

-M. Kemal Paşa açış konuşması ile; kesinkes Osmanlı dönemi ile bir kopuşu, Osmanlı döneminin hiçbir kurumu ile mirası ile uzlaşmak istemediğini ilan etmiştir. Osmanlıya yönelttiği eleştiriler sadece yıkılış dönemi ile sınırlı kalmamıştır. Yükselme döneminin en parlak isimlerini, Fatih, Yavuz ve Kanuni'yi eleştirmiş, onların fetih ve ihtirasları yüzünden, toplumun asli unsurunun yani Türklerin helak olduğunu açıklamıştır. Konuşmada Osmanlı döneminin en çok eleştirilmesi ise "millet sistemi" diye bilinen gayri Müslimlere verilen haklar olmuştur.

Kazım Karabekir'in görüşlerini yansıtan ve kongre sonunda ilan edilen Misak-ı İktisadi ile M. Kemal Paşa'nın konuşması arasındaki uyumsuzluk da Türkiye'nin geleceğinde cedelleşecek olan iki ayrı görüşü, iki farklı siyasi eğilimi ortaya koymuştur. Kazım Karabekir, Latin Alfabesi hakkında divana sunulan bir dilekçeden dolayı, Latin Alfabesini alma isteğini şiddetle mahkum ederek gelecekteki Kemalist İnkılaplar hakkındaki tutumunu da hiç şüphesiz farkında olmaksızın göstermiştir.

-Kongre kararları ile İttihatçıların “Milli İktisat” politikalarının tekrarlandığı ya da İktisadın Türkleştirilmeye çalışıldığı gibi eleştiriler ise oldukça yüzeyseldir. Çünkü Milli İktisat politikaları, Osmanlı dönemi dış ticaretinde büyük ağırlığı olan Ermenilerin ve Rumların etkilerini ortadan kaldırmayı hedeflemiştir. Oysa 1923 Şubatına gelindiğinde Tehcir Olayı nedeniyle artık Türkiye’de kayda değer bir Ermeni nüfusu yoktur. 30 Ocak 1923’te Lozan’da Türkiye ve Yunanistan arasında imzalanmış olan Mübadele Anlaşması nedeniyle, Rumların ve Türklerin karşılıklı taşınmaları başlamıştır. O tarih itibarı ile artık fiilen bir Rum nüfusu ve onun dış ticaretteki ağırlığı da söz konusu değildir. Bundan dolayı İzmir İktisat Kongresini, İttihatçıların Milli İktisat politikalarının devamı ya da tekrarı gibi değerlendirmek hatalıdır. Çünkü iki dönemin nüfus, sosyal yapısı önemli ölçüde değişmiştir.

-Sanayici ve tüccarlar, yabancı sermaye ve ürünlere karşı koruma talep etmiştir. Türkiye’de üretilen ürünlerin korunmasını ama üretilemeyenlere karşı ise gümrüklerin sıfıra indirilmesi beklentisi açıklanmıştır. Böylece Cumhuriyet döneminde uzun bir zaman korumacı ekonominin de bir işareti olmuştur. İhtiyaçtan fazla olan ya da üretilen hammaddenin ihracı istenmiştir.

-Osmanlı vergi düzeni içinde önemli bir yeri olan Öşür Vergisi’nin kaldırılması talepler arasında yer almıştır. Kongreyi takip eden yıllarda kurulan hükümetlerin gündeminde bu talep yer almamıştır. Şeyh Sait İsyanı’ndan sonra aniden bu talebin yerine getirilmesi de ziraat ile uğraşan nüfus zerindeki önemli bir yükü ortadan kaldırmıştır.

-İzmir İktisat Kongresi’nin önemli kararlarından birisi de yabancı sermaye hakkındaki karar maddesidir. Çünkü yurdun bazı yerlerini işgal eden Avrupa ülkelerine karşı Türkiye’nin gelecekte nasıl bir siyaset izleyeceğini göstermesi bakımından dikkat çekici olmuştur. Ayrıca Türkiye’de SSCB tipinde bir sosyal ve idari yapının kurulacağı iddialarına karşılık özel sektör öncelikli bir ekonomi modeli ilan edilmiş yabancı sermayenin de davet edilmesiyle Türkiye’nin SSCB modelini benimsemediği gibi Avrupa ülkeleri ile dostça ve iyi ilişkiler içinde olmak istediği de ilan edilmiştir. Yine de bütün bunlara rağmen kongre bir istişari olma sınırını aşmamıştır.

Kaynakça

A.Resmi Yayınlar

TBMM Zabıt Ceridesi, D.I, C.27, s.171

B.Kitaplar

Ahmet Makal, *Türkiye’de Tek Partili Dönemde Çalışma ilişkileri (1920-1946)*, İstanbul 1999.

Ayşe Afet İnan, *İzmir İktisat Kongresi*, TTK, Ankara 1989.

Bernard Lewis, *Modern Türkiye’nin Doğuşu*, Çeviren: Metin Kıratlı, Ankara 1970.

Doğan Avcıoğlu, *Türkiye’nin Düzeni*, İstanbul 1987.

Doğan Avcıoğlu, *Milli Kurtuluş Tarihi*, 1838’den 1995’e, C.IV, İstanbul 1991.

Emre Kongar, *İmparatorluktan Günümüze Türkiye’nin Toplumsal Yapısı*, İstanbul 1981.

Firuz Ahmet, *Modern Türkiye’nin Oluşumu*, Çeviren: Y. Alogan, İstanbul 2012.

Gündüz Ökçün: *Türkiye İktisat Kongresi İzmir 1923*, Ankara 1981.

İktisat Esaslarımız, İzmir, Anadolu Matbaası, 1339 (1923).

İsmail Cem, *Türkiye’de Geri Kalmışlığın Tarihi*, İstanbul 1979.

İzmir İktisat Kongresi (Heyet-i Faale Raporu), Ankara Matbuat ve İstihbarat Matbuası 1923.

Kazım Karabekir, *Hatıra ve Zabıtlarıyla 1923 İzmir İktisat Kongresi*, Yayına Hazırlayan:

Orhan Hülagü-Ömer Hakan Özalp, İstanbul 2001.

Korkut Boratav, *Türkiye İktisat Tarihi 1908-2009*, Ankara 2018.

Korkut Boratav, *100 Soruda Türkiye’de Devletçilik*, İstanbul 1974.

Sabahattin Selek, *Anadolu İhtilali*, C.2, İstanbul 2010.

Stafanos Yerasimos, *Az gelişmişlik Sürecinde Türkiye: “2. Dünya Savaşından 1971’e”*,

Çeviren: Babür Kuzucu, İstanbul 1977.

Şaduman Halıcı, *Yeni Türkiye Devleti’nin Yapılanmasında Mahmut Esat Bozkurt (1892-1943)*, Ankara 2004.

Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi Yeni Türkiye’nin Oluşumu*, 3. Kitap, İstanbul 1995.

Yahya S. Tezel, *Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi*, İstanbul 2002, s.150-162.

Yusuf Hikmet Bayur, *Atatürk Hayatı ve Eseri*, İstanbul 1970.

Zafer Toprak, *Milli İktisat-Milli Burjuvazi*, İstanbul 1995.

C. Tezler

Rıfat Erinç Bağdadi, Birinci İzmir İktisat Kongresi Ekonomik Felsefesinin Türk Ekonomisine Yansımalarının Analizi, (Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı 2010, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

(<http://acikerisim.deu.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/12345/10868/253700>.)

Mehmet Kayıran, Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türk Tarımın(1923-1929), Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara 1988, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

D. Makaleler

Abdullah Eken, "Kazım Karabekir Paşa ve İzmir İktisat Kongresi (17 Şubat 1923-4 Mart 1923)".

(<http://devlet.com.tr/makaleler/y261>)

İ. Ceyhan Koç, "İzmir İktisat Kongresi'nin Türk Ekonomisinin Oluşumuna Etkileri".

(<http://dergipark.gov.tr/download/article-file/26040>)

İbrahim Onur Koçaşlı, "1923 İzmir İktisat Kongresinde Alınan Kararların Dönemin İktisat Kongrelerine Etkileri".

http://www.javstudies.com/Makaleler/244131113_12.)

İhsan Ömer Atagenç, "İzmir İktisat Kongresi ve 24 Ocak Kararları Sonrası Türkiye'nin Liberal Tecrübesinin Karşılaştırmalı Analizi".

(file:///C:/Users/LENOVO/Downloads/1404-3518-1-SM.pdf)

Korkut Boratav, "İzmir İktisat Kongresi Tarihine Bir Genel Bakış".

<http://kutuphane.ieu.edu.tr/wp-content/10Dunden-Bugune-Izmirin-Sosyal-ve-Ekonomik-Gelisimi.pdf>

Metin Toprak, "İzmir İktisat Kongresi: Bir Gelecek Perspektifi".

(<https://www.researchgate.net/publication/23532831>)

Mücahit Pektaş, "Türkiye'de Dönem Dönem Liberalizmin Ekonomik Uygulamaları".

(<http://akademikmakale.blogspot.com.tr/2012/12>)

Yıldırım Koç, “İzmir İktisat Kongresi (1923) ve İşçiler”.

(<http://www.yildirimkoc.com.tr/usrfile/1323204775a.pdf>)

Zeki Hafızoğulları, “İzmir - İktisat Kongresi Görüşler ve Değerlendirmeler”.

(<http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-46>)

E.Gazeteler

Akşam Gazetesi, 8 Mart 1923.

Anadolu Yeni Gün Gazetesi (AYG), 27 Kanunuevvel 1338 (1922), NO. 1059, s.3.

Hakimiyet-i Milliye Gazetesi, 18 Kanunusani 1339 (1923), No. 716, s.3.

Hakimiyet-i Milliye Gazetesi, 5 Mart 1923.

Tanin Gazetesi, 16 Mart 1923.

Vakit Gazetesi, 5 Mart 1923.

Belge -1

İKTİSAT KONGRESİ GAZİ PAŞA’NIN MÜHİM BİR KONUŞMASI İLE AÇILDI

Gazi Paşa, Kongredeki murahhaslara diyor ki, “Sizler yapılması lazım gelen tedbirleri ve tatbiki elzem olan bütün yenilikleri kemali vüzhla ifade etmelisiniz, tediyet etmelisiniz, ta ki bu yenilikler tatbik olundukça memleketimiz feyizlere, nurlara müstağrak olsun.”

AA. Bugün İzmir’de İktisat Kongresinin resmi küşadı münasebetiyle Gazi Mustafa Kemal Paşa hazretleri tarafından irad buyurulan nutuk bervechi zirdedir:

“Efendiler! Aziz Türkiye’imizin iktisadi tealisi esbabını aramak ve bulmak gibi vatani, hayati ve milli bir gaye mükteseb için bugün burada toplanmış olan sizlerin, bütün halk mümessillerinin huzurunda bulunmakla çok mesut ve bahtıyırım. Halk sesi, hakkın sesi.

Efendiler! Uzun gafletlerle ve derin lakaydi ile geçen asırların bünye-i iktisadımızda açtığı yaraları tedavi etmek, tedavi çarelerini aramak ve memleketi mamuriyete, milli bir refaha, saadete ve servete isal edecek yolları bulmak için vuku bulacak mesainizin çok kıymetli ve muvaffakiyetli netayice iktiran etmesini temenni eylerim. Arkadaşlar! Sizler doğrudan doğruya milletimizi teşkil eden halk sınıflarının içinden geliyorsunuz. Ve onlar tarafından müntehab olarak geliyorsunuz. Herkesten daha iyi biliyorsunuz, sizin söyleyeceğiniz sözler, alınması lüzumunu beyan edeceğiniz tedbirler, doğrudan doğruya halkın lisanından söylenmiş gibi telakki olunuyor. Bu an büyük isabetlere maliktir. Zira halkın sesi hakkın sesidir.

Efendiler! Tarih milletlerin i’tila ve inhitatı esbabını ararken bir çok bir çok siyasi, askeri, içtimai sebepler bulmakta ve saymaktadır. Şüphe yok bütün bu sebepler hadisatı içtimaiyede müessirdirler. Fakat bir milletin doğrudan doğruya hayatıyla, i’tilasıyla ihtitacıyla alakadar ve münasebettar olan milletin o iktisadiyatıdır. Tarihin ve tecrübenin tespit ettiği bu hakikat bizim milli hayatımızda ve milli tarihimizde de tamamen mütecellidir. Hakikaten Türk tarihi tetkik olunursa bütün i’tila ve inhitat esbabının bir iktisat meselesinden başka bir şey olmadığı anlaşılıyor. Tarihin iktisat dersleri:

Efendiler! Tarihimizi dolduran bunca muvaffakiyetler, gazalar ve yahut mağlubiyetler, izmihlal ve felaketler bunların kaffesi vukua geldikleri devirlerdeki ahvali iktisadiyemizle münasebettar ve alakadardır. Yeni Türkiye’imizi layık olduğu mertebeye isal edebilmek için behemehal iktisadiyemize birinci derecede ehemmiyet vermek mecburiyetindeyiz. Çünkü zamanımız tamamen bir iktisat devresinden başka bir şey değildir. Efendiler! Bir milletin

esbabı hayatiyesini refah ve saadetini teşkil eden iktisadiyatıyla iştilgal edememesi nazarı dikakti celp bir keyfiyettir. Fakat bir itiraf etmeğe mecburuzki iktisadiyatımıza lüzumu kadar ehemmiyet vermemiş bulunuyoruz. Bir milletin doğrudan doğruya esbabı hayatiyesiyle iştilgal edememesi, o milletin yaşadığı edvar ile ve o edvarı tenbit eden tarihle çok alakadardır. Binaenaleyh bizde eğer iştilgal edememiş isek bunun esbabı hakikiyesini geçirdiğimiz edvarda ve bilhassa tarihimizde arayabiliriz.

Şimdiye kadar yaşadığımız devir: Fakat böyle bir tetkik yaptığımız zaman maalesef itirafa mecburuz ki biz henüz şimdiye kadar hakiki ilmi ve müspet manasıyla milli bir devir yaşamadık. Binaenaleyh milli bir tarihe malik olamadık. Bu noktayı biraz izah edebilmiş olmak için hep beraber Osmanlı tarihini hatırlayalım. Osmanlı tarihinde bütün gayretler, bütün mesai milletin arzusu, amali ve ihtiyacati hakikiyesi noktai nazarından değil belki şunun bunun amali mahsusiyesini, ihtirasatını tatmin noktai nazarından vuku bulmuştur. Mesela Fatih İstanbul'u zapt ettikten sonra yani Selçuklu saltanatıyla Şarkı Roma İmparatorluğuna tevarüs eyledikten sonra Garbi Roma İmparatorluğuna da zap ederek azametli bir saltanat kurmak istedi. Böyle vasi bir emel takip eyledi. Böyle bir emeli takip ve tatbik edebilmek için bütün milleti unsuri asliyeyi arkasından bu hedefe doğru sevk etti. Mesela Yavuz sultan Selim, Fatih'in açtığı Garp Cephesini teyit etmekle beraber bütün Asya'yı birleştirerek büyük bir İslam İmparatorluğu vücuda getirmek üzere böyle bir Memlûk siyaseti takip etti. Unsuri asliyi bütün arkasından dolaştırdı. Kanuni Süleyman her iki cepheyi azami derecede tevs'i etmek bütün Bahri Sefidi bir Osmanlı havuzu haline getirmek, Hindistan üzerinde nüfuzunu tesis eylemek gibi çok azametli şahane bir siyaset takip etti. Bu siyasetin tatbiki için unsuri asliyi kullandı.

Arkadaşlar bütün bu hareket tahkik olunursa görülür ki bu azametli kudretli padişahlar takip ettikleri siyaset haricinde kendi emelleri, hırsları ve arzularına istinat etmişlerdir. Büyük şahane arzularına istinat etmekle beraber teşkilatı dahiliyelerini bu mevlüt ihtirasat olan siyaseti hariciyelerine göre tanzim etmek mecburiyetinde kalmışlardır. Halbuki siyaseti hariciye, teşkilatı dahiliye ve siyaseti dahiliyeye istinat ettirebilmek zaruriyetindedir. Yani teşkilatı dahiliyenin tahammül edemeyeceği derece ve vüsatta olmamalıdır. Yoksa hayali harici siyasetler, peşinde dolaşanlar, noktai istinatlarını kendiliğinden kaybederler. Filhakika Osmanlı hakanları, asli olan noktayı unuttular. Hissiyatları ve emelleri üzerine bütün hareket ve efali bina etmediler. Teşkilatı dahiliyelerini, siyaseti hariciyelerine oturtmak mecburiyetinde kalınca zapt ettikleri memalikte bütün anasırı lisanları, dinleri, ananeleri her şeyi başka başka olan ve bir çok milletlerden ibaret olan bu anasırı olduğu gibi muhafazaya

kalkıştılar. Bütün bu şeyleri mahfuz bırakabilecek ... imtiyazlar bahş ettiler. Buna mukabil unsuri asli uzun seferler yapmakla, fütuhât meydanlarında olmakla, zapt olunan memleketlerin kendisini ve halkını beslemekle ve onlara bekçilik etmekle kendi kendini tahrip ediyordu.

Milleti mahv ediyordu: Bu itibarla millet, unsuri asli, kendi evinde kendi yurdunda ve ... hakiki esbabı hayatiyesini istihsal için çalışmaktan tamamen mahrum bulunuyordu. Buna cidarlar milleti böyle diyar diyar dolaştırmakla onlara kendi yurtlarını düşünmeğe müsaade etmemekle de iktifa etmiyorlardı. Belki fütuhât dairesine gelen halkı memnun edebilmek için son ecnebileri memnun edebilmek için doğrudan doğruya unsuri aslinin hukukundan ve menabii haytiye ve iktisadiyesinden bir çok şeyleri lütuf olarak ihsan olarak övenlere bahş ediyorlardı. Mesela fatih zamanında Cenovalılara ve Patrik'e verilen imtiyazlar ile açılan yol kendisinden sonra daimen tevsi etmiş ve ... edilmiş bulunuyordu. Bu imtiyazat, bu ... hükümetin en kuvvetli en azametli zamanında vuku buluyordu. Mahza ve mahza ber müsaade-i şahane, bir ihsanı şahane olmak üzere vuku buluyordu.

Bu vadide bir misal: Cümleliz hatırlayabilirsiniz, Kanuni Sultan Süleyman zamanında Venediklilerle ticaret muahedenamesi yapılmıştı. Fakat padişah Venediklilerle ticaret muahedenamesi yapmayı kendi şerefine ve izzeti nefsine mugayır buldu. Zira onun zihniyetine göre muahede yekdiğerine musavi milletler arasında yapılırdı. Halbuki Venedik, o zaman Osmanlı Devletine musavi olmak şöyle dursun, onun doğrudan doğruya tahtı vesayetinde idi. Binaenaleyh zatı şahane böyle bir hükümetle muahede ve müsaadette yapmazdı. Fakat ona müsaadette bulunabilirdi. İşte bu müsaade kelimesi kapitülasyonlar kelimesi ile tercüme edilmiştir. Halbuki biliyorsunuz, kapitülasyon kelimesi bir kale içinde muhasara olunan bütün esbabı ve vesaiti tarafiyesini kullandıktan sonra arzı teslimiyete mecbur olanlar hakkında kullanılan bir kelimedir. İşte böyle bir kelimeyi, padişahların müsadesini tercüme ederken kullanmış bulundular.

Belge - 2

ANADOLU'DA YENİ GÜN GAZETESİNDE İZMİR İKTİSAT KONGRESİ HABERİ

Dahili işlerimiz, Türkiye İktisadının inkişafında ilk mühim adım.

Türkiye İktisat Kongresi Bugün İzmir'de Açılıyor

Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri kongreyi bizzat küşat buyuracaklar. İktisat Vekili Mahmut Esat Bey İzmir gazetelerine ve Anadolu Ajansına kongreye müteallik şayanı dikkat beyanda bulunmuştur.

İzmir. İktisat Vekili Mahmut Esat Bey bugün İzmir matbuat mümessillerini kabul ederek kongrenin maksat ve gayesini izah etmiştir. Mahmut Esat Bey ajanslara ayrıca atideki beyanatta bulunmuştur:

“Bu kongreyi millet ve memleketimizin kabliyet ve ihtiyacatı iktisadiyesini elbirliği ile tetkik ve tahkik ederek ona göre umumi bir say ve i'tila usulü vaz ve tatbik eylemek ve aynı zamanda memleketimizin muhtelif ve şimdiye kadar yekdiğerine yabancı kalmış iktisat amillerini bir birleriyle tanıştırmak için açıyoruz. Bu ilk içtima hükümetin delaletiyle oldu. Fakat bundan sonra her sene kongreyi alakadarlar kendi teşebbüsleriyle akt edecekler ve her kongrenin hitamesinde gelecek sene için nerede toplanacağını kararlaştıracaklardır. Bazı ecnebi ve Yunan gazete ve ajanslarında kongre aleyhine propaganda yapıyor ve bizim ecnebi sermayesine düşman olduğumuzu iddia ediyorlar. Bunlar külliye apaçık iftiradır.

Çestir projesiyle memlekete dört yüz milyon liralık bir ecnebi sermayesi girecektir. Milletimizin hukukuna ve memleketimizin kanunlarına riayetkar herhangi bir ecnebi sermayesine katiyen düşman olmadığımızı bundan daha kuvvetli bir burhan olabilir mi? Düşman matbuatından çıkan bu müftereyatın dahile ve harice karşı kesin surette tezkibini rica ediyorum.”

İzmir. Yarından sonra açılışı mukarrer İktisat Kongresine ait son hazırlıklar bitmek üzeredir. Murahhasların iki yüz elliden fazlası elyevm İzmir'de hazır dırlar. Bazılarının da perşembeye kadar vurudları bekleniyor. Ekseriyet husuluna intizar edilerek üç yüz murahhasın huzuruyla kongrenin resmi küşadı icra olunacaktır. Samiin için yerler tefrik edilmiş, duhulun umuma serbest bırakılması tensip kılınmıştır. Kadınlara ayrıca üç yüz kişilik yer ayrılmıştır. Bina yedi bin kişiyi istihabe kifayet edecek kadar geniştir. Daire dahilinde bir de mükemmel lokanta açılmıştır. Binaya teşhiri numune getiren amil müstahsil numunelerini kongre heyeti

faaliyesine teslim etmektedirler. Ziraat baş müdüriyeti gazetelerde neşrettiği bir tamimde Türkiyenin bu meyanda İzmir'in mamülatı iktisadiyesine müteallik hususat hakkında her züreyı beyana mütealaya davet etmektedir. İzmir'de mevcut çiftçi, ticaret sahibi, sanat, amele, bankacı velhasıl bilumum iktisat amilleriyle taşradan bu maksatla gelecek zevatın mutealalarını almak üzere ziraat dairesinde bir kalem mahsusa açılmıştır. Müntehap mümessillerinden başka kongreye girmek isteyen iktisadi cemiyet ve şirket mümessilleri de kayıt ve kabul olunacaktır.

Belge - 3

TÜRKİYE İKTİSAT KONGRESİNİN VEDA CELSESİNDE KONGRE REİSİ KAZIM KARABEKİR PAŞA HAZRETLERİNİN PARLAK BİR HİTABESİ

“Bütün efradı millet burada çağırduğumuz iktisat misakını beşikten mezara kadar ecnebi mallarına ... ve doğduğumuz saatte kursağımıza ecnebi sununi dökmekten artık milletimiz kurtulacaktır.... .. açılan iktisat cihadında daima ön saflarda siz yürüyün.”

İzmir. (AA). İktisat Kongresi bugün

İKTİSADİ MİSAKIMIZIN MEVADDİ SİYASİYESİ

“..Biz burada akdettiğimiz kapanışında müttehit bir ahid ile İktisat Misakını cihana ilan ederken Türk Milleti de ilk İktisat Kongresini ilan etmiş bulunuyor.” Kazım Karabekir Paşa

“1-Türkiye, milli hudutları dahilinde, lekesiz bir istiklal ile, dünyanın sulh ve terakki unsurlarından biridir.

2-Türkiye halkı milli hakimiyetini, kanı ve canı pahasına elde ettiğinden, hiçbir şey feda etmez, ve milli hakimiyete müstenit olan meclis ve hükümetine daima zahirdir.

3-Türkiye halkı, tahribat yapmaz, imar eder. Bütün mesai iktisaden memleketi yükseltmek gayesine matuftur.

4-Türkiye halkı, sarf ettiği eşyayı mümkün merteye kendi yetiştirir. Çok çalışır: vakitte, servette ve ithalatta israftan kaçınır. Milli istihsalini temin için icabında geceli gündüzlü çalışmak şiarıdır.

5-Türkiye halkı, servet itibarı ile bir altın hazinesi üzerinde oturduğuna vakıftır. Ormanlarını evladı gibi sever, bunun için ağaç bayramları yapar, yeniden orman yetiştirir. Madenlerini kendi milli istihsali için işletir ve servetlerini herkesten fazla tanımağa çalışır.

6-Hırsızlık, yalancılık, riya tembellik büyük düşmanımız, taassuptan uzak dindarane bir salabet her şeyde esasımızdır. Her zaman faydalı yenilikleri severek alırız. Türkiye halkı mukaddesatına, topraklarına, şahıslarına ve mallarına karşı yapılan düşman fesat ve propagandalarından nefret eder ve daima bunlarla mücadeleyi bir vazife bilir.

7-Türkiye, irfan ve marifet aşığıdır. Türk, her yerde hayatını kazanabilecek şekilde yetişir, fakat her şeyden evvel memleketinin malıdır. Marife verdiği kutsiyet dolayısı ile (Mevlid-i Şerif) Kandil Gününü, aynı zamanda bir kitap bayramı olarak tesid eder.

8-Birçok harpler ve zaruretlerden dolayı eksilen nüfusumuzun fazlaşması ile beraber sıhhatlerimizin, hayatlarımızın korunması en birinci emelimizdir. Türk mikroptan, pis havadan, salgından ve pislikten çekinir, bol ve saf hava bol güneş ve temizliği sever. Ecdat mirası olan binicilik, nişancılık, avcılığı, denizcilik gibi bedeni terbiyenin yapılmasına çalışır. Hayvanlarına da aynı dikkat ve himmeti göstermekle beraber cinslerini düzeltir ve miktarlarını çoğaltır.

9-Türk, dinine, milliyetine, toprağına, hayatına ve müessesatına düşman olmayan milletlere daima dosttur; ecnebi sermayesine aleyhtar değildir. Ancak kendi yurdunda kendi lisanına ve kanununa uymayan müesseselerle münasebette bulunmaz. Türk ilim ve sanat yeniliklerini nerede olursa olsun, doğrudan doğruya alır ve her türlü münasebette fazla mutavassıt istemez.

10-Türk açık alın ile serbestçe çalışmayı sever, işlerde inhisar istemez.

11-Türkler hangi sınıf meslekte olurlarsa olsunlar, candan sevişirler. Meslek zümre itibarıyla el ele vererek birlikler, memleketini ve birbirlerini tanımak için seyahatlar ve yerleşmeler yaparlar.

Yahya S. Tezel'e göre; "Misak-ı İktisadi, 'romantik bir metin özelliği' göstermekteydi." Çiftçi, tüccar, sanayici ve işçi gruplarının esasları adlı kararlardan; İşçilerle ilgili olanlar dışındakiler dikkatle uygulanmaya çalışıldı.

8 Nisan 1923'te Halk Fırkası'nın "Dokuz Umde" nin iktisadi bölümü ve kongre kararlarının bir özeti gibiydi. 1920'lerdeki hükümet programlarının iktisadi bölümleri de geniş ölçüde kongre kararlarına dayandırıldı ve büyük ölçüde bu kararlar uygulandı.⁵⁰

12-Türk kadını ve hocası, çocukları İktisadi Misaka göre yetiştirir."⁵¹

⁵⁰ Yahya S. Tezel, Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi, İstanbul 2002, s.150-160.

⁵¹ İktisadi Esaslarımız, Anadolu Matbaası, İzmir 1339 (1923), s.1. Aktaran. Gündüz Ökçün: a.g.e., s.387-389, Anadolu'da Yeni Gün Gazetesi, 6 Mart 1923, Nüsha 1118, Numara 241.

